

KĀVYAMĀLĀ Y
— — — — —
THE
KARNASUNDARĪ
OF
BILHANA.

EDITED BY
PAṆDIT DURGĀPRASĀD
AND
KĀSĪNĀTH PĀNDURANG PARAB

Third Edition.

PUBLISHED
BY
PĀNDURANG JĀWAJĪ,
PROPRIETOR OF THE 'NIRNAYA SĀGAR' PRESS,
BOMBAY.

1932.

Price 8 Annas.

[All rights reserved by the publisher.]

PUBLISHER:—Pandurang Jawaji, } at the Nirnaya-sagar Press.
PRINTED:—Ranchandra Yesu Shedge, } 28-29, Kolhat Lane, Bombay.

महाकविश्रीविह्वलविरचिता

कृष्णसुन्दरी ।

जयपुरमहाराजाश्रितेन पण्डितब्रजलालमृतुना पण्डित-
दुर्गाप्रसादेन, मुम्बापुरवासिना परवोपाह-
पाण्डुरङ्गात्मजकाशीनाथदर्शना च
लंशोधिता ।

तृतीयं संस्करणम् ।

सा च

मुख्यध्यां

पाण्डुरङ्ग जावजी,

इत्येतैः स्वीये निर्णयसागराख्ययन्त्रालये मुद्रयित्वा प्राकार्यं नीता ।

१९३२

मूल्यं रूप्यकार्धम् ।

इति कश्मीरेष्वनेकगुणभुविपतेः प्रेवरपुर नाम नगरम्, कश्मीरे च तत्-
 क्रौञ्चप्रधानी नक्षत्रनागादिप्रितविमलमलिनरितकुण्डमण्डितस्य जयवनाख्यस्यलस्य
 तनीरे प्राञ्जकुमुद्रमसुप्रसितोभयभाजः परमरसप्रीदः खोभानुच (२) नामको
 ग्रन्थः, निवमान्त स्म तत्र गोपौदित्यमहीपुत्रा मन्त्रदेवान्मादरान्नीय समवासिताः
 श्रौतस्मार्तधर्माहुष्टानतिप्रितचेतसो प्रद्यच्छिन्तनैकतानवृत्तयः कौशिकगोत्रोत्पन्नाः केचन
 भृगुरसन्तभाः, तेषु निखिलवेदवेदाहवेनः सुक्तिकलशो नाम मण्डितरत्नमासीत्,
 तस्य वदान्यो विक्रान्तो विद्वांश्च राजकलशाभियन्तनयो वभूव, तस्मान्महाभाष्यव्या-
 ख्यानदा ष्यैष्टकलशास्त्रिनः मनुःवपद्यत, यो नागादेवी नाम पतिप्रताम्रगणां
 पत्न्यामूढवान्, तयोर्विद्वन्मूर्धन्यो नानानरपतिपरिप्राप्तु इवशंसमानः सःकविरीष्टरा-
 म्नाख्यः, काश्चनगौराङ्गो वेदवेदाङ्गसाहित्यादिनिखिलविद्याकुलगृहं जगल्लामभूतो
 महाकविर्विह्वणः, कविनानिवासस्थलमानन्दाख्यश्चेति पुत्रत्रयमुदपैते, तेषु विह्वणो
 वात्यनतिवाग् यौक्ते न नन्देण विलोकनकांतुकादनन्तदेवपुत्रैर्कलशादेवरज्यसमये
 वरमन्त्रापरिप्राप्तु मपुरा-इन्द्रावन-कान्यकुब्ज (बनौज)-काशी-प्रयाग-अयोध्या-डाहल-
 धरा-जगर-गुर्जरदेश-ज्योमनाथपत्तन-सेतुवनप्रादिस्थलेषु वरमन्त्र्यमाणस्तत्तद्देशीयविविध-
 भूपालनभाजितः क्रमेण दक्षिणदिक्काण्डनायमानां चातुस्रयद्वयनरेन्द्रराजधानीं
 कल्याणभिधां नगरीमाप्तसाह, लब्धवांश्च तत्रैव चालुक्यवंशभूपणेन कर्णाटदेशावीशेन
 कुन्तलेन्दुना त्रैलोक्यमल्लापरनामध्येनाहवमल्लेन तत्सुनुना विक्रमाङ्कदेवेन वा
 सादरनर्पितां विद्याधिपतिरितिपद्मीपुरस्कृतां भूयसीं संपन्तिम्, प्रणिनाय च तत्रैव
 विक्रमाङ्कदेवचरिताभिधं महाकाव्यमिति विक्रमाङ्कदेवचरितादेवादगम्यते.

१. राजधानीनगरम्, अधुना यस्य श्रीनगरनाम्ना व्यवहारः. २. अधुना
 यस्य 'खुन्सोह' इति नाम्ना प्रसिद्धिः. ३. खिल्लावदप्रारम्भार्थिकिद्वनचतुःशतवर्षपूर्व
 गोपादित्यमहीपतिः कश्मीरेषु राज्यं कुर्वन्नासीत्. ४. 'कश्मीरेभ्यो' विनिर्यान्तं
 राज्ये कलशभूपतेः । विद्यापतिं यं कर्णाटश्वके पर्माडिभूपतिः ॥ ९३६ ॥
 प्रसर्पतः करिदिभिः कर्णाटककान्तरे । राज्ञोऽप्ये ददृशे तुङ्गं यस्वैवानपवारणम् ॥९३७॥
 त्यागिनं हर्षदेवं न श्रुत्वा मुकविधान्यवम् । विह्वणो वञ्चनां मेने दिभूर्तिं तावतीमपि
 ॥ ९३८ ॥ इति कल्लणराजतरङ्गिण्याः रासमे तरङ्गे समुपलभ्यते. खिल्लावदीयैकादशशत-
 कस्योत्तरार्धे कलशदेवरज्यसमयः, तदैव विह्वणः कश्मीरान्परित्यक्तवान्. ५. विक्रमाङ्क-
 देवचरिते प्रतिसर्गसमाप्तौ 'त्रिभुवनमल्लदेवविद्यापति' इति विह्वणविशेषणं वर्तते.
 एतेन आहवमल्लापरनाम्ना त्रैलोक्यमल्लेनैव विह्वणाय विद्यापतिरिति पद्मी वितीर्णा
 स्यादित्यनुमीयते.

विहङ्गचरिनाभिधे ऋण्डकाव्ये तु “गुर्जरदेशे अनहिलपत्तनाभिधे नगरे वैरि-
सिंहाभिधो नरपतिः, सुनराभिधा अवन्तिभूपालदुहिता तन्महिषी चासीत् । तयोरेका
शशिकलनाम्नी कन्या समुत्पन्ना । सा च क्रमेण यौवनारूढातिरूपलावण्यवती पित्रोः
सुनरामानन्ददायिनी बभूव । तत्पिता तु नित्यं तदध्यापनचिन्ताकुलस्तस्थौ ।
अस्मिन्नवसरे कादमीरको विहङ्गकविस्त्र समायातः । नीनश्च राजपुरोहितेना-
तिकान्तुकान्महीपतिसमीपम् । वैरिसिंहमहीपतिरपि निरुपमं तद्विद्याचमत्कारमतिमधुरां
च तदीयकवितामाकर्ष्य बहुसंपतिसमर्पणपूर्वकं साभ्यर्थनं च नियोजितवान्प्रदुहितुः
शशिकलायाः पाठने । सापि पितुराज्ञानुकूलं बाल्योचितां शुक्रसारिकादिक्रीडानपहाय
निजगुरुं विहङ्गं शुश्रूषमाणा विद्याभ्यासं कुर्वती स्वल्पैरेव दिवसैः संस्कृतप्राकृतादि
सर्वमधीतवती । एकदा चातिसुरभिगन्धसंचाररुचिरे पुष्पमालादिपरिष्कृते प्रासादे
राजसुतां कामशास्त्रं पाठयन्कविरासीत् । तदा च रूपयौवनविद्याविनयादिगुणगणसंपन्ने
तस्मिन्कविवरे बद्धभावा शशिलेखा नानाविधैर्हावैस्तस्य चित्तमात्मायतं चकार ।
दैवनोदितः काममोहितश्च कविरपि प्राग्जन्मजायायास्तस्या गूढं शान्धर्वविधिना
पाणिं जग्राह । रज्यामास च मन्मथतन्त्रप्रतिपादिनाभिवहुविधाभिः केलिभिर्वि-
विधाभिश्च बन्धकियाभिर्नरेन्द्रपुत्रीम् । एवं सुखमनुभवतोस्तयोरतिक्रान्ते कियत्यप्य-
नेहसि रक्षापुरया राजसुतायास्तसत्पत्नीयकान्तीन्यङ्गानि म्लायमानशिरीषकुसुमोपमानि
संभोगचिह्नाङ्कितानि चालोक्य, विज्ञाय च कथमपि सर्वं गूढं चरितं राज्ञे निवेदयचक्रुः ।
राजापि वज्रनिपातोपमं तद्भुक्तमाकर्ष्य रोषेण प्रज्वलन्नादिदेश विहङ्गस्य शूलारोपणम् ।
तदैव घातुकपुर्यैः शूलाधिरोपणस्थलं नीतो विहङ्गः, उक्तश्च—‘भो बध्य,
संनिहितस्तवापुना मृत्युः । स्मर निजामाराध्यदेवताम्’ इति । विहङ्गोऽपि राज-
सुतासक्तमना मृत्युमयमप्यगणयन् ‘अद्यापि तां कनकचम्पकदामगौरीं’ इत्यादि
शशिलेखास्मरणरूपां पद्माशिकां समुदीरितवान् । अत्रान्तरे प्राणप्रियाया निजसुता-
यास्तस्मिन्गाढमनुरागं निजमहिषीमुखादाकर्ष्य किञ्चिच्छथिलितकोपो विहङ्गगुणगण-
वशीकृतस्वान्तैः पौरैः परिजनैर्मन्त्रिभिर्बोधितश्च ब्राह्मणवधमीरुर्नरेन्द्रः परमेश्वरेच्छामेव
तादृशीं मन्यमानो निवारयामास कविं शूलारोपणात् । समर्पितवांश्च तदैव तस्मै
शशिलेखाम्, बहुग्रामगजतुरगसुवर्णरत्नादिसमृद्धिं च । एवं मृत्युसुखान्मुक्तो
विहङ्गकविर्वृपतिप्रसादमासाद्य शशिलेखया समं चिरं सुखमनुबभूव ।” इति कथा वर्तते.
परमियं कथा नातिविश्वासाहार्हा, यतो विहङ्गः ख्रिस्ताब्दीयैकादशशतकोत्तरार्धे
कश्मीरान्परिल्यज्य समागतस्तदा अनहिलपत्तने चालुक्यवंशोद्भवो भीमदेवसुनुः
कर्णराजो महीपतिरासीत्, न तु वैरिसिंहः. चापोत्कट (चावडा) वंशोद्भवो वैरिसिंहस्तु

१. विहङ्गचरितप्रणेतुर्नाम नोपलभ्यते. २. ‘वीरसिंहः’ इत्यपि नाम पुस्तके वर्तते.

३. पुस्तकान्तरे ‘सुनारी’ इति पाठोऽस्ति. ४. कर्णराजस्य राज्यसमयस्तु १०७२
मिताख्रिस्ताब्दादाराभ्य १०९४ मितख्रिस्ताब्दपर्यन्तमासीत्.

१२० मिते क्रिस्ताब्द एव समाप्तोऽभूदिति ऑनरेबल. ए. के. फॉर्म्सप्रणीत 'राजसाला'-
ख्यगुजरातदेशेतिहासग्रन्थे प्रसिद्धमेव. एकादशशतकोत्तरभागे गुर्जरदेशे विह्वणः
समागत इति त्वसंदिग्धम्. गुर्जरदेशे च विह्वणेन कश्चन हेमोऽनुभूत इति 'कश्चापन्वं
विदधति न ये सर्वदेवाविशुद्धान्द्वापन्ते किमपि भजते यज्जुगुप्तास्पदम् । नैर्पा
मागं परिचयवशादर्जितं गुर्जराणां यः संतानं दिथिलमकरोत्सोमनाथं विलोक्य ॥'
अस्माद्विक्रमाङ्कदेवचरितस्य (१८१७) पद्यात्प्रतीयते. एवं कल्याणनगरेऽपि कुन्तला-
धीशतो भूयांसनैःशर्ममधिगत्वापि कांचन विपत्तिं विह्वणोऽनुभूतवानिति 'सर्वस्वं
गृहवर्ति कुन्तलपतिर्गृह्णातु नन्मे पुनर्भाण्डागारमखण्डमेव हृदये जागर्ति सारस्वतम् ।
रे अद्रास्यजत प्रमोदमचिरादेष्यन्ति मन्मन्दिरं हेलान्दोषितकर्णतालकरटिस्कन्धा-
धिहृदाः श्रियः ॥', 'अयि किमनिशं राजद्वारे रामदुरकंधारे कुवलयदलङ्घिधे मुग्धे
विमुञ्चनि लोचने । अमररमणीलीलावल्गद्विलोचनवागुराविपयपतितो न व्यावृत्तिं
करिष्यति विह्वणः ॥' अस्मात्कर्मनीरदेशीयचौरीमुरतपञ्चाशिका (चौरपञ्चाशिका)
पुस्तकप्रारम्भस्यश्लोकद्वयज्ज्ञायते.

चौरपञ्चाशिका, विक्रमाङ्कदेवचरितम्, कर्णमुन्दरीनाटिका चेति ग्रन्थत्रयमद्यावधि
विह्वणप्रणीतं समुपलब्धमस्ति. तत्र चौरपञ्चाशिका तादन्तुप्रसिद्धेव. विक्रमाङ्कदेवचरितं
च जैनलन्हेरनगरान् डॉक्टरबूलरेणासादितम्, प्रसिद्धिं च नीतम्. कर्णमुन्दरी तु
नाद्यापि प्राकाश्यमाप्तवती. पूर्ववर्षे ग्वाह्वेरनगरनिवासिपण्डितगङ्गाधरजोशीसकाशादेकं
कर्णमुन्दरीपुस्तकमस्मिन्मैत्रै राजगुरुपर्वणीकरोपाह्वनरक्षणभट्टैः प्राप्तनस्मभ्यं समर्पितं
च. एतत्पुस्तकं प्रायः शुद्धं केनचित्संशोधकेन क्वचित्कश्चिदशुद्धतां नीतं शतत्रयवर्षप्राची-
नमिवोपलक्ष्यमाणमस्ति. अस्मिन्पुस्तके पञ्चाशन्मितानि पत्राणि, प्रतिपृष्ठं षट्पङ्क्तयः,
प्रतिपङ्क्तिं च पञ्चिंशलक्षराणि सन्ति. पत्राणि च षडङ्गुलमितानि विस्तारे सार्धत्रयो-
दशाङ्गुलमितानि च दैर्घ्ये वर्तन्ते. पञ्चाशन्मितपत्रान्मितमपङ्क्तिसमाप्ता 'समामा चेयं
कर्णमुन्दरी' इत्यस्ति. एतेनापरमप्येकं पत्रमासीत्, तस्मिन्पुस्तकलेखनकालोऽपि
कदाचित्स्यादिति भाति. अन्यदप्येकं पुस्तकमस्मिन्पण्डितज्येष्ठाराममुकुन्दजीशर्मण-
साहाय्येन मुम्बईनगरमण्डनसत्कविपण्डितवरगट्टूलाजीशर्मणां पुस्तकसंग्रहादुपलब्धम्.
किञ्चेतत्पुस्तकमत्यशुद्धं पत्रत्रयहीनं ग्वाह्वेरपुस्तकस्यैव प्रतिरूपकमिव प्रतीयमानमस्तीति
नात्र तस्य कश्चिदुपयोगो जातः. केवलमेकस्माद् ग्वाह्वेरपुस्तकादेवैतन्मुद्रणमस्माभिर्वि-
हितम्. कर्णमुन्दर्या चास्यां पूर्वोक्तशालुक्यवंशोद्भवो भीमदेवात्मजः कर्णराज एव
कथानायकः. अन्यद्वृत्तं तु प्रायः कविकल्पितमस्तीति भद्रम्.

१. डॉक्टरबूलरस्य कर्मरिपोर्ट'पुस्तकं द्रष्टव्यम्. २. विक्रमाङ्कदेवचरितादि-
ष्वनुपलब्धमानाः केचन श्लोकाः शार्ङ्गधरपद्धति-सूक्तिमुक्तावल्यादिषु विह्वणनाम्ना समु-
द्धृताः समुपलब्धन्त इत्यस्ति कश्चिदन्योऽपि ग्रन्थो विह्वणप्रणीत इति प्रतीयते.

कर्णसुन्दरीगतश्लोकानां सूची ।

अथ कथमपि संज्ञां प्राप्य ... १-३८ अद्योद्याने मरकतमयीं ... १-३५ अन्योन्यं लज्जयेव प्रतिफलन... १-२३ अपरशिखरिचूडाचुम्बि ... १-४ अमरसरिदुपान्तभ्रान्त ... १-१७ अम्ब त्र्यम्बकपक्षमलाक्षि ... १-३६ अर्हन्नार्हसि मासुपेक्षितुमपि ... १-१ अस्याश्चर्यमयस्य मन्त्र ... १-१५ आभाव्यमर्लतरुपत्र ... २-१७ आभोगः कृत एव किं तु ... २-५ आयासः किमयं वृथैव ... १-५४ आवासः किलकिञ्चित्स्य ... १-४६ आश्चर्यं फलितं सरोरुह ... २-२० आसण्णो मअलञ्छणो ण वअणो २-२८ आस्थानावसरे नरेन्द्रतरणेः ... १-७ इयं यदालोकयति त्रपा ... २-४० उच्चञ्चुपञ्जरचक्रोरक ... १-१९ उन्मृष्टा शयनेषु चित्रसुरत ... ४-३ उरसि सुरतनिद्रालीन... ३-२३ एतत्तदेव सितदेवतरु... १-५२ एताः काश्चन निश्चला... १-३० एतां गृहाण सखि रत्नगृह ... ३-१२ एवं पुनःपुनरुदीर्यं विदीर्यं ... १-३७ औचित्यावहमेतदत्र ... १-११ कथमपि दिवः पुञ्जीभूय ... २-४२ कथमपि हृदि कृत्वा त्वद्वियो... ३-१८ कंदर्पदैवतनिकेतनवैजयन्ती... ३-६ कबन्धस्कन्धेषु स्रवदति ... ४-२० कलयत दलबन्धं संधिषु ... ३-१४ कान्तिः कापि कपोलयोः परि... ३-५	कान्ते नूतनचूतमञ्जरि ... १-४३ कावेरीणालिप्रीतरल ... १-४४ किं चन्दो तह चन्दणव्व सिसिरो २-३१ किं दोर्वार्थेण मौर्वीं विरचय ... ४-१८ कीराणं पञ्जराणं सुरत... ३-२२ कुर्वन्ति कोकिलकलोपहृतिं ... १-४७ कुर्वाणाः प्राणनाथे प्रणय ... १-५० को जाणादि कदा हुविस्सदि... २-२७ क्वचिद्विषये सा सारज्ञा ... १-४५ गायन्तीषु सुराङ्गनासु मधुरं ... ४-२१ गीयन्तां मङ्गलानि स्फुरतु ... ४-१२ गुर्वी धुरं दुरभियोगनिधि ... २-३५ चन्द्रालोकनरागजागरणतः ... ४-२ चान्द्री वर्तिर्नयनयुगले ... १-३३ जं जलरासिसुताए नवरस ... २-३२ जनिमुपगता विश्वप्रख्यात ... २-८ जयति धनुरधिज्यं भ्रूविलासः ३-३० जानामि विस्मृतिममन्यत ... ३-२६ जानीते निपुणा कथंचन ... १-२१ जाने सखि स्मरशिखिज्वलिता २-३४ ज्योत्स्नानिर्गममार्गमुद्रण ... ३-१३ झटिति कुवलयानि व्रीडया ... ३-२८ णवमाहवीए दावीय ... १-९ ण वरकवरी गोरञ्जीए... २-१८ णीसासाहिणवप्पहारवलिदा ... २-२६ तत्पादद्वितयस्य दास्यमपि ... ३-३ तदेकं देवस्य स्पृशतु मदन ... १-३२ तद्वक्त्रेण विल्लसकान्तिमहिमा... ३-२ तद्वैवाहिकहोमधूमकलना ... ४-११ तस्याः कुरङ्गकदशो युग ... २-१४

ताम्बूलद्रवमुद्रणेन विधुर ...	४-१०	परिणयविधिरासीदावचोः ...	१-८
ताम्बूलावरणोजिज्ञते विकसितं	२-२३	पश्यामच्छ कुतूहलादपि गृहा...	३-१७
तुम्हारिसीर्षा परिहृवविषय ...	२-३३	पांशूनां सूचिभेदैः सकल ...	४-१७
तुलाकोटिक्राणप्रणयिभिः ...	१-१८	पुष्पेपोरभिपेकयोग्य ...	२-१९
त्रातारं जगतां विलोलवलय ...	४-२२	प्रायो दास्यति नो पयोधर ...	३-४
त्रिजगति भवता परं रूपैका...	१-५५	प्रोतेति प्रतिविम्बितेति ...	२-३०
त्रिवलिवलितलीलालोल ...	१-२८	वन्धन्ते कुसुमगृहाणि धूप ...	३-२१
त्वां प्रस्वेव नयापि नर्न कृत ...	३-३२	विन्दुद्वन्द्वतरङ्गिताप्रसरणिः	प्र० प्र० ३
दग्धानञ्जलतावर्ककिसलयः...	२-२५	भट्टश्रीविह्वणोऽस्याः कवि	प्र० प्र० १
दधति गृहचकोराश्चन्द्रिका ...	१-५	भव भव शनयामा यासिनि	३-९
दीर्घापाङ्गतरङ्गितेन ...	२-७	भूयोऽपि तावदिदमेव ...	३-८
दूरं भातुरुद्वितारणचरः ...	३-११	भ्रूलेखा विनिवृत्तनृत्तरचना ...	२-३७
दृष्टं देव्या किमपि भुवना ...	४-२३	मन्त्रं मृगाङ्गसरसीव सुधा ...	२-३८
देवी निसर्गतरला तरलाय ...	४-१४	मज्जन्तीव दशः कुरङ्गक ...	१-२७
धातुस्तन्मुखवर्तनाफल ...	१-२६	मदन कनकपुङ्खाः सन्वसंख्याः	४-१६
धूपांशुक्रेन ज्ञानकैः परि ...	२-२४	माजिष्ठा लिपिरोष्ठयोः ...	४-१३
धूमश्यामलितेव तापनवशा ...	२-२	मुग्धाक्ष्याः कति नेन्दवः ...	२-३
धूर्तोऽयं सखि वध्यतामिति ...	३-१६	यत्कोकिलकलरवं कलय ...	१-४८
ध्यानान्ते विधिना प्रणम्य ...	१-३०	यत्तारारमणोऽपि निर्वृतिपदं ...	२-१
न प्राप्तः प्रणयापराधसमये ...	४-५	यन्मूलं करुणानिधिः स	प्र० प्र० २
नयनयुगलवल्गुर्नारसंक्षाल्य ...	३-१५	यस्यां रक्तं किल कलयसि ...	२-६
न यस्मिन्दाक्षिण्यं परिणत ...	१-४१	यस्यै कुप्यति नूतनस्तरु ...	३-२५
न विश्वासस्थानं प्रियमभि ...	१-१२	युक्तया यद्यपि मुद्रितो विधि ...	४-६
न खेच्छागतयोऽपि साचिवलना	३-१	रङ्कलहविरोहे रोहिणी ...	३-२७
नायं जनः किमु परिच्छद ...	२-४१	रक्ताम्भोरुहचारुचक्षु ...	३-१९
निद्रां लम्भयता चिरं भगवता	४-४	रक्ताशोकद्रुमाणां लसति ...	१-४२
नीरन्ध्रं रन्धते स्म त्रुटि ...	४-१९	रम्भास्तम्भमनोभिरामसहज	४-९
नीरागा मृगलाञ्छने मुख ...	२-२९	रवितुरगखुराग्रक्षुण्णपूर्वा ...	४-१
नैवं कथंचन कृतानुनया ...	२-९	रागः कस्यचिदेति चेतसि ...	१-३४
नो किंचित्परुपाक्षरं निगदितं...	१-४०	रोहिणिवअणालिङ्गण ...	२-१५
पञ्चास्रस्य त्रिलोकीहृठ ...	१-२४	लाडीताण्डवकेलिखिन्न ...	१-४९
परं मैत्रीपात्रं त्रिभुवन ...	२-१३	लीलोद्याने चलकिसलयाः ...	१-५१

लीलोद्याने भवनवल्लभौ ...	१-२२	सन्पानीयमिति श्रुतेः ऋभवने	४-७
वंशे तस्मिन्नजनि भवती ...	४-१५	संतापं शमयन्तु वल्लिविध ...	१-२
वक्रन्दोः सदृशी भविष्यति ...	१-३	संधत्ते धूपधूमच्छविचवहु ...	३-२०
वद् सुवदने किं व्यामोहः ...	२-३९	सपदि दिवसमध्ये पुण्यभाजः	५-८
वात्सल्यं न बहलपत्य ...	१-१४	सहोदराः कुङ्कुमकेसराणां	प्र० प्र० ४
विच्छोडन्तो णिअमुहगदं ...	२-१२	सान्द्रश्रीखण्डपाण्डुस्तन ...	३-२४
विज्ञातेऽङ्गितया तरङ्गित ...	३-७	सिद्धक्षेत्रमियाङ्गनाकुल ...	२-१०
विडम्बयति दाडिमीकुसुम ...	१-६	सुतजुरनवलोरुयन्त्युपान्ते ...	२-२२
विद्वांसतो लिखितुमिन्दु ...	२-११	सुतनु विसृज लज्जां बल्यु ...	३-२९
विद्याधरेन्द्रतनयां नयना ...	१-१३	सैवोन्मज्जन्कनककलश ...	१-५३
विधत्ते निःसेकं सहज ...	१-२९	स्फुरति यद्यं दन्तज्योत्स्ना ...	२-२१
विरम रमणि प्राणत्यागे धृता	१-२९	स्फुरल्लीलामालं किमपि ...	२-४
विलोलत्वं चक्षुः स्पृशति ...	२-३६	खग्नोऽसौ किमुतेन्द्रजाल ...	१-३१
विश्रान्तो मुरजध्वनिर्जल ...	१-२५	स्वयं कृतेऽपराधे तु ज्ञाते ...	३-३१
व्योमभ्रान्तिपरिश्रमेण तृपितै	३-१०	हंहो भाग्यमहानिधिर्दयि ...	१-१०
शेषे प्रज्ञाविशेषः स्फुरति ...	१-१६	हेलाभ्यत्तसमस्तशास्त्रगहनः	४-२४
सखे नायं खेलंस्तिलकयति ...	२-१६		

काव्यमाला ।

अहाकविश्रीविह्वणविरचिता

कर्णासुन्दरी ।

प्रथमोऽङ्कः ।

अहंनार्हसि मासुपेक्षितुमपि क्षामां त्वदर्थे तनुं
किं नालोक्यसे भविष्यति कुतः स्त्रीघातिनस्तौ सुखम् ।
अङ्गैः काञ्चनकान्तिभिः कुरु परिष्वङ्गं सुपर्वाङ्गना-
लोकैरित्थमुदीरितः क्षितिषरशायी जिनः पाशु वः ॥ १ ॥

अपि च ।

संतापं शमयन्तु वस्त्रविधमप्युद्धूलनानन्तरं
तिसस्ताः करतालिकाः पुररिपोनिर्विघ्नसंध्यार्चनाः ।
देव्याः शैलभुवः क्षणं मदयता दृष्टिं यदाकर्णना-
त्कौमारेण शिखण्डिना निविडितक्रीडारवं नृत्यते ॥ २ ॥

अपि च ।

वक्त्रेन्दोः सदृशी भविष्यति लिपिः कण्ठे नु कण्ठोचिता
लक्ष्मीः किं कुचमण्डले कुचभुवः संवादि मध्यं नु किम् ।
इत्यादि क्रमशः कुतूहलरसप्रेमालसा दृष्टयः
श्रीकान्तस्य जयन्ति दुग्धजलधेरभ्युलसत्यां श्रियि ॥ ३ ॥
(नान्द्यन्ते ।)

सूत्रधारः—कथं प्रभातसमयः ।

अपरशिखरिचूडाचुम्बि बिम्बं हिमांशो-
रिह हि विरहिणीनां याति शापैरिवास्तम् ।

अपि लुपितचकोरीनेत्रसम्रहचारी
 भजति ककुभमैन्द्रीं कोऽपि सांध्यो विलासः ॥ ४ ॥
 दधति गृहचकोराश्चन्द्रिकाभ्रःशिलोञ्छं
 कचन कनकशालाजालकाभ्यन्तरेषु ।
 अपि रतिभवनानि व्यञ्जयन्ति प्रियाणां
 निधुवनसुखनिद्रां मूकपारावतानि ॥ ५ ॥
 विडम्बयति दाडिमीकुसुममत्र सौत्रामणी
 दरिद्रति वियद्भुमे मुकुलकान्तयस्तारकाः ।
 वपुस्तुहिनदीधितेरपि चकास्ति कस्तूरिका-
 कुरङ्गनयनारुणं वरुणलाञ्छितायां दिशि ॥ ६ ॥

(नेपथ्याभिमुखम् ।) अर्धे, अपि सुसंगतानि रङ्गभङ्गलानि । (विमृश्य ।) परा-
 च्छुस्वीवार्या । किं नु कारणं स्यात् । (स्मृतिमभिनीय ।)

आस्थानावसरे नरेन्द्रतरणेः सा दाक्षिणात्या नदी
 नृत्यन्ती यददर्शि नूतनवयोविद्यानवद्या मया ।
 तद्गोष्ठीरसनिर्भरेण किमपि स्वप्ने यदद्य स्थितं
 मन्ये मन्युकषायितेन मनसा तेन स्थिता मे प्रिया ॥ ७ ॥

(सप्रलयम् ।) इतस्तावत् ।

(प्रविश्य ।)

नदी—इअह्नि । (क)

सूत्रधारः—अलमसंभाव्यसंभावनया ।

परिणयविधिरासीदावयोः पांसुलीला-

परिचयदृढरुढस्नेहयोर्बाल्य एव ।

सरसि किमपि तत्राप्यानुकूल्यात्परं य-

त्सपदि पुनरसौ मे पञ्चबाणः प्रमाणम् ॥ ८ ॥

नदी—न मे कावि आसङ्गा । आणवीयदु किं अणुचिद्वीयदु त्ति । (ख)

(क) इयमस्मि ।

(ख) न मे काप्याशङ्का । आज्ञापयतु किमनुष्ठीयतामिति ।

सूत्रधारः—नन्वस्मिन्नगहिल्लपाटणकसुकुटजणौ श्रीशान्त्युत्सवदेवगृहे
अगवतो नामेयस्य महामात्यसंपत्करप्रवर्तिते यात्रामहोत्सवे सशुक्लकः
सामन्तजनः प्रत्यप्रयोगदर्शनाय ।

(नेपथ्ये गीयते ।)

गवमाहवीएँ दाविथ सरसविलासाइँ परवसाइन्तो ।

मन्दीकअकुन्दलआचुम्बणतण्हो भमइ भमरो ॥ ९ ॥ (क)

सूत्रधारः—(सहषम् ।) कथमुपक्षिप्तैव नटैर्नाटिका कर्णसुन्दरी । अहो
सुकृतानि सामाजिकजनस्य ।

हंहो भाग्यमहानिधिर्दयितया देवस्य दग्धुः पुरां

पात्रं पुत्र इव स्वयं विरचितः सारस्वतीनां गिराभू ।

साहित्योपनिषन्निषण्णहृदयः श्रीबिह्वणोऽस्यां कविः

किं चैतत्किल मीमदेवतनयः साक्षात्कथानायकः ॥ १० ॥

स च कविरेवभुक्तवान्—

औचित्यावहमेतदत्र तु रसः काष्ठामनेनार्हति

व्युत्पत्तेरिदमास्पदं पदमिदं काव्यस्य जीवातवे ।

एवं यः कवितुः श्रमः सहृदयस्तं पुस्तकेभ्यः पठ-

न्सूक्तीरुत्पुलकः प्रमाष्टिं निबिडैरानन्दवाप्नोद्गमैः ॥ ११ ॥

अपि च ।

न विश्वासस्थानं प्रियमभिदधानोऽपि पिशुनो

विषं प्राणान्दुर्तुं धुरि मधुरमेव प्रभवति ।

परं शक्तः कर्तुं किमु मम बराकः कतिपये

यदद्यापि ज्ञप्तौ सुकविवचसां केऽपि सुजनाः ॥ १२ ॥

(कर्णं दत्त्वा ।) किमात्थ । कोऽत्र कथासंबन्ध इति । श्रूयताम् ।

विद्याधरेन्द्रतनयां नयनाभिरामां

लावण्यविभ्रमगुणां परिणीय देवः ।

(क) नवमाधव्या दृष्ट्वा सरसविलासान्परवशाथितः ।

मन्दीकृतकुन्दलताचुम्बनतृष्णो भ्रमति भ्रमरः ॥

चालुक्यपार्थिवकुलगर्भवपूर्णचन्द्रः

साम्राज्यमत्र भुवनत्रयगीतमेति ॥ १३ ॥

(पुरोऽवलोक्य ।) कथमयमस्मद्भ्राता महाभात्यप्रणिधिभूमिकामाश्रित एव
तदेहि । अनन्तरकरणीयाय सज्जीभवावः ।

(इति निष्क्रान्तौ ।)

प्रस्तावना ।

(ततः प्रविशति प्रणिधिः ।)

प्रणिधिः—अहो किमपि यौगन्धरायणप्रभृतिमहामात्यविजयिनोऽस्य-
हिंता मतिरमात्यसंपत्करस्य । तथा हि ।

वात्सल्यं न बहत्पत्यविषये व्याक्षिप्यते न क्षणं
दाक्षिण्येन समीहिते नववधूवर्गोऽपि धीराशयः ।

निष्णातः कुटिले नयाध्वनि चरन्नाचारपूतः प्रभो-

र्दुःसाध्यानपि साधयत्यभिमतानर्थान्सुसाध्यानिव ॥ १४ ॥

अपि च ।

अस्याश्चर्यमयस्य मन्त्रगतयः स्वैरन्तरङ्गरपि

ज्ञायन्ते न विधेरिवातिकुटिला वैदग्ध्यसीमाभुवः ।

श्रूयन्ते प्रतिभूभृतां वसतयस्त्वङ्गत्तुरंगावली-

विश्वोत्वेल्लखुराग्रखण्डितमणिकोणीतलाः केवलम् ॥ १५ ॥

किं च ।

शेषे प्रज्ञाविशेषः स्फुरति यदि किमु च्छद्मना पद्मनाभः

संरम्भात्तेन तेन स्वयमसुरवधव्यग्रभावं दधार ।

वाचामीशोऽपि सत्यं यदि विपुलमतिः श्रूयते वज्रिणः किं

दैत्यावस्कन्दबन्दिग्रहणपरिभवश्यामला शक्रलक्ष्मीः ॥ १६ ॥

संप्रति प्रेषिताश्च प्रतिदिशं सेनापतय इति । (कर्णं दत्त्वा । आकाशमवलोक्य ।)

अमरसरिदुपान्तभ्रान्तचक्राहचक्र-

अममुरसिजभारैः काश्चन व्यञ्जयन्त्यः ।

किमु विततनितम्बाभोगसंवाहवेग-

स्खलनमुखरचञ्चत्काञ्चयः संचरन्ति ॥ १७ ॥

(अग्रतो विलोक्य । सविस्मयम् ।)

तुलाकोटिकाणप्रणयिभिरवाप्तैरिव गते-

द्विलासे शिष्यत्वं भवनकलहंसैरनुगता ।

सुधामुग्धैरङ्गैः शशिन इव गर्भाद्विगलिता

कुरङ्गाक्षी केयं तिलकयति लीलावनभुवम् ॥ १८ ॥

(पुनरवलोक्य ।)

उच्चञ्चुपञ्जरचकोरकचर्व्यमाण-

पूर्णेन्दुसुन्दरतराननचन्द्रिकेयम् ।

देव्याः कथं परिजनप्रमदाजनेन

नीतैव मन्दिरममन्दकुतूहलायाः ॥ १९ ॥

(विचिन्त्य ।)

एताः काश्चन निश्चलालकलताश्चिन्तातिरेकश्रम-

स्विद्यद्भालतटा यदम्बरतले भ्राम्यन्ति वामभ्रुवः ।

श्रीचालुक्यकुलोद्भवे कलयति त्र्यक्षोपचर्यामिह

सस्ता काचन लिङ्गलङ्घनवशात्तद्वेद्मि विद्याधरी ॥ २० ॥

(सचमत्कारम् ।) सत्यस्वप्नः सांप्रतममात्यः । तेनैवंविधेन व्यतिकरेण मां प्रति

भर्तुश्चक्रवर्तित्वमभिहितमासीत् । तत्परिजनमुखेन

जानीते निपुणा कथंचन मनाग्देवी च सीता यथा

वारंवारमसौ तथा नरपतेः संदर्शनीया मया ।

अन्योन्यं हृदये तयोः स्पृहयतोर्भावेऽतिभूमिं गते

पर्याप्तः कुसुमायुधः स भगवान्पारावताराय नः ॥ २१ ॥

तद्भवतु । सांप्रतमेव

लीलोद्याने भवनवलभौ रत्नवातायनेषु

क्रीडासौधे तदनु मदनोद्यानशालासु बालाम् ।

इन्द्रोर्गर्भे चिरमिव धृतैरङ्गकैस्तामनङ्ग-

स्याङ्गावाप्तौ पुनरिव नवां सिद्धिमालेखयामि ॥ २२ ॥

(नेपथ्ये ।)

जयति विश्रामावसरो देवस्य । संप्रति

अन्योन्यं लज्जयेव प्रतिफलनमिषात्कुट्टिमान्तर्विशन्तः

पातालं भूमिपालाः किसलयितशिखाः पाणिबन्धैः प्रणम्य ।

गच्छन्ति च्छत्रखण्डस्तवकितककुभश्चित्रवादित्रजैत्र-

ध्वानाकृष्टप्रहृष्टप्रचुरपुरवधूवीक्ष्यमाणा गृहाणि ॥ २३ ॥

अपि च ।

पञ्चास्रस्य त्रिलोकीहठविजयमहारम्भसंभारदीक्षा-

माचक्षाणा इवोच्चैर्जघनज्ञणज्ञणन्मेखलाचक्रवालैः ।

ध्वस्ताम्भोजैः सुभिक्षं दिशि दिशि विशदैर्दर्शान्त्यक्ष मञ्जै-

श्चन्द्राणां सान्द्रलीलतिलकितगतयो निर्गता वाररामाः ॥ २४ ॥

किं च ।

विश्रान्तो मुरजध्वनिर्जलधरध्वानानुकारी गताः

संगीताङ्गणतस्तरङ्गितमुखज्योत्स्वारसा लासिकाः ।

चण्डः केलिशिखण्डिनां न विरमत्यद्यापि नृत्योत्सव-

श्चञ्चच्चव एव किं च विचरन्त्यन्तश्चकोराङ्गनाः ॥ २५ ॥

प्रणिधिः—यत्पुनर्देवो विश्राममण्डपमलंकृतवांस्तन्नूनमेतद्दर्शनजन्मा मन्म-
थावेग एव विविक्तस्थानस्थितिमुपदिशति । तद्गत्वा यथोचितं विरचयामि ।
(इति निष्क्रान्तः ।)

शुद्धविष्कम्भकः ।

(ततः प्रविशति राजा विदूषकश्च ।)

राजा—(सौख्यव्यम् ।)

धातुस्तान्मुखवर्तनाफलहकः श्यामावधूवल्लभ-

स्तल्लेखोद्यततूलिकाप्रगलिकास्ताराः सुधाविप्रुषः ।

१. 'किसलयितशिखापाणि-' इत्यादर्शपाठः. २. 'छत्रखण्ड-' इत्यादर्शपाठः. ३. 'ज्ज्ञ-
णज्ज्ञण-' इत्यादर्शपुस्तकपाठः.

तल्लावण्यरसस्य शेषममला सा शारदी कौमुदी
तद्भ्रूनिर्मितिमानसूत्रमपि तच्चापं मनोजम्भजः ॥ २६ ॥

अपि च ।

मञ्जन्तीव दृशः कुरङ्गकदृशो लीलाविलासोर्भिषु
भ्रूलेखा सृजतीव विभ्रमशतैः कामाय दामावलिम् ।
लावण्यामृतनिर्झरः स्रपयतीवङ्गानि किं चाधर-
स्तारां सिञ्चति पद्मरागकिरणोत्सेकैरिवैकावलीम् ॥ २७ ॥

अपि च ।

त्रिवलिवलितलीलालोलवेणीकलापं
किमपि रसविभूतेस्तिर्यगाकेकराक्षम् ।
कलितकुटिलकण्ठं दर्शनोत्कण्ठयास्या
लिखितशिव ममान्तस्तन्दुलं मन्मथेन ॥ २८ ॥

विदूषकः—भो, किं वि पुच्छामि । (क)

राजा—(तदवधीरणेन ।)

विधत्ते निःसेकं सहजरमणीयस्तरुणिमा
वपुर्वल्लीं चित्रैः कवचयति लीलाकिसलयैः ।
विलासव्यापारः किमपि कमलस्थो नयनयो-
रनङ्गं तन्व्यङ्ग्यास्त्रिभुवनजिगीषुं रचयति ॥ २९ ॥

विदूषकः—भो, का एसा लीलावणप्पवेसे पिअवअस्सेण दिट्ठा । (ख)

राजा—

ध्यानान्ते विधिना प्रणम्य चरणौ चन्द्रार्धमौलेरहं
कैश्चिज्जप्यपदैः प्रदक्षिणयितुं यावत्समभ्युद्यतः ।

(क) भोः, किमपि पृच्छामि ।

(ख) भोः, कैषा लीलावनप्रवेशे प्रियवयसेन दृष्टा ।

१. 'अपि च' इत्यादर्शो नास्ति.

तावत्काचिदनङ्गजङ्गमपुरीवाग्ने मनोप्राहिणीं

रन्मास्तम्भमनोहरोरुयुगला बालाभवच्चक्षुषोः ॥ ३० ॥

स्वप्नोऽसौ किमुतैन्द्रजालमपरं किं वा किमप्यद्भुतं

यत्सा कान्तितरङ्गिताङ्गलतिका दृष्टा कुरङ्गेक्षणा ।

उल्लेखः स नवीन एव सुमतेः कस्यापि रूपे विधेः

संवादोऽपि न यस्य पङ्कजशशिज्योत्स्नामृणालादिभिः ॥ ३१ ॥

विदूषकः—भो, एदस्स उज्जाणप्पदेसस्स किं करीअदु जत्थ अणत्थो
एरिसो समावडिदो । (क)

राजा—मूर्ख,

तदेकं देवस्य स्पृशतु मदनस्यास्पदपदं

लतास्तास्तत्रत्याः स्तवकयतु चैत्रः प्रतिदिनम् ।

असौ दृष्टा यत्र क्षणममललावप्यसरसी

जगन्नेत्राचम्यं किमपि दधती कान्तिसलिलम् ॥ ३२ ॥

विदूषकः—भट्टिणो संदावदाअणं ति भणामि । (ख)

राजा—सखे,

चान्द्री वर्तिर्नयनयुगले जीवलोकस्य सैका

सा साम्राज्ये कुसुमधनुषः कीर्तिहेतुः पताका ।

तत्रास्याशाविवशमनसा केनचित्तप्यते चे-

न्निःसंबन्धं कथयतु भवान्कस्तदीयोऽपराधः ॥ ३३ ॥

विदूषकः—(छोटिकां दत्त्वा ।) जइ एव्वं अत्थि विवेओ ता कीस ण
विरज्जीअदि । (ग)

राजा—अनभिज्ञोऽसि । कथ्यते । पश्य ।

रागः कस्यचिदेति चेतसि पदं यः काकतालीयतः

कस्यांचिन्न विवेकवारिविसरैर्धौतोऽपि निर्यात्यसौ ।

(क) भोः, एतस्योद्यानप्रदेशस्य किं क्रियते यत्रानर्थ ईदृशः समापतितः ।

(ख) भर्तुः संतापदायकमिति भणामि ।

(ग) यद्येवमस्ति विवेकस्तत्कुतो न विरज्यते ।

भाङ्गिष्ठादपि सोऽन्य एव किमपि स्वैर्यास्पदं मन्मथे-

नावत्येव निजेन बाणशिखिना चितैक्यभाषादितः ॥ ३४ ॥

विदूषकः—अथ किं ति देवी दुम्भणायन्ति व्व मये लक्षिता । (क)

राजा—शृणु । निवेदयामि ।

अघोघाने मरकतमयीं वापिकामुत्तरेण

स्वप्ने दृष्टा प्रकृतिमधुरा माधवीमण्डपान्तः ।

काप्येणाक्षी रतिरिव मया विप्रयुक्ता स्मरेण

सारं सारं किमपि दधती दुःसहां मोहनिद्राम् ॥ ३५ ॥

विदूषकः—तदो । (ख)

राजा—

अम्ब त्र्यम्बकपक्षमलाक्षि भगवन्विश्वैकवीर स्मर

स्मर्तव्या जन्मान्तरेऽपि युवयोः कारुण्यलेशादहम् ।

अस्मिञ्जन्मनि तावदुन्मदसुरस्तम्बेरमाकृत्रिम-

क्रीडामन्दगतिः स सुन्दरवपुर्नो नेत्रमैत्रीं गतः ॥ ३६ ॥

एवं पुनः पुनरुदीर्य विदीर्यमाणं

वज्राग्रभिन्नमिव सा हृदयं दधाना ।

मोहं गता कुचतटे नयनाम्बुलेशै-

रासूत्रितत्रिचतुरापरहारलेखा ॥ ३७ ॥

विदूषकः—हद्धी हद्धी पमादो । संकडे पडिदा महानुभावा ।
तदो । (ग)

राजा—

अथ कथमपि संज्ञां प्राप्य दीर्घं श्वसन्ती

कुचपरिसरनृत्यत्तारहारावलीका ।

(क) अथ किमिति देवी दुर्मनायमानेव मया लक्षिता ।

(ख) ततः ।

(ग) हा धिक् हा धिक् प्रमादः । संकटे पतिता महानुभावा । ततः ।

विचकिलवनगुल्मे नूतनीभूतबल्ली-

बलयनिगलिता सा पाशबन्धे प्रवृत्ता ॥ ३८ ॥

विदूषकः—(हस्तमुद्यम्य ।) अब्बह्णम्, अब्बह्णम् । (क)

राजा—वैधेय, स्वप्नविधिरयम् ।

विदूषकः—तदो । (ख)

राजा—

विरम रमणि प्राणत्यागे घृता किमिति स्पृहा

ननु भगवतः कंदर्पस्य त्वमुच्छ्वसितान्तरम् !

इति शशिसुखीमुक्त्वा यावद्धिभर्मि पटाञ्चले

चदुर्लभशना तूर्णं तावद्गता क्वचिदेव सा ॥ ३९ ॥

अनन्तरमिदं जातम् । अस्ति च स्वप्नदृष्टजनस्य संवादः । तं जाने किं भविष्यति ।

विदूषकः—कल्याणपिसुणं एदं सव्वं भवदित्ति किं अण्णम् । अविण्णादं देवीए । (ग)

राजा—अथ किम् ।

विदूषकः—पैरुखक्खरं आलविअ ण किं पि अण्णं आअरिदम् । (घ)

राजा—

नो किंचित्परुषाक्षरं निगदितं नो दर्शितः संभ्रमः

कासावित्युपहासगर्भितरुषा प्रश्नोऽपि नाविष्कृतः ।

निःश्वासः परिवृत्त्य किं तु शनकैः श्यामीकृतप्रज्वल-

न्नानारत्नमयप्रदीपकिरणश्रेणिर्विमुक्तस्तया ॥ ४० ॥

(क) अत्रहण्यमत्रहण्यम् ।

(ख) ततः ।

(ग) कल्याणपिशुनमेतत्सर्वं भवतीति किमन्यत् । अपि ज्ञातं देव्या ।

(घ) परुषाक्षरमालप्य न किमप्यन्यदाचरितम् ।

विदूषकः—एस जेव्व कराला गरलग्ठी । अहवा तुज्ज किं जादम् । तुअं लल्लरेहिं बोलेहिं पाअपडणोहिं पुणो पि अप्पवसं करेसि । अहं जेव्व एको णिब्भच्छिआमि । एदस्स दुट्ठब्रह्मणस्स एदं खु सन्वं विलसिदं ति । (क)

राजा—कथं न जातम् ।

न यस्मिन्दाक्षिण्यं परिणतमियत्त्वस्य । वषय

विकल्पाधिष्ठानं तदपि विहितं प्रेम सुदृशः ।

इतः शून्यं चेतः स्मरकितवसंचारचकितं

न जानीमो धातुः किमधिकरणः सूत्रणविधिः ॥ ४१ ॥

(नेपथ्ये ।)

सुखाय कुसुमसमयसमारम्भो देवस्य । संप्रति हि

रक्ताशोकद्रुमाणां लसति क्लिप्तलम्पट्रेणिरार्द्रपरिध-

प्रेयःशौण्डीर्यपीतद्रविडवरवधूचारुबिम्बाधरश्रीः ॥

उन्मेषश्चम्पकानामजरठमरठीगण्डपालीविलासः

कर्णाटीहास्यलेशान्विकिलमुकुलस्फूर्तयो वार्तयन्ति ॥ ४२ ॥

कान्ते नूतनचूतमञ्जरिधनुर्दण्डेऽधुना संदध-

त्कंदर्पः कलकण्ठपञ्चमरवब्रह्मास्त्रमन्याहृतम् ।

दोर्युग्मं वलयीकरोति युगपत्कर्तुं त्रिलोकोपरि

स्वामाज्ञां रतिवक्रपत्रशबलं मौर्वीकिणाङ्गाङ्कितम् ॥ ४३ ॥

विदूषकः—(अन्यतः ।)

कावेरीणालिष्ठीतरलणनिउणा णम्मदाणम्मआरा

कञ्चीए चुम्बणदा तुमुलिदमुरलालोलकलोलमाला ।

(क) एषैव कराला गरलग्निथः । अथवा तव किं जातम् । त्वं मधुरैर्वचनैः पातपतनैः पुनरप्यात्मवशां करिष्यसि । अहमेवैको निर्भर्त्स्ये । एतस्स दुष्टब्राह्मणस्यैतत्सङ्घ सर्वे विलसितमिति ।

एते गोदावरीं लहरिपरिचिता दिग्जसिप्पाकडप्पा

कंदर्पोद्दीवणेच्छागहिदविहरणा दाहिणा एन्ति वाता ॥ ४३ ॥(क)

राजा—

क्वचिदविषये वा सारङ्गीतरङ्गितलोचना

हृदि क्वचित्तः पञ्चेषुर्मे विकुञ्चितकार्मुकः ।

अयमपि बत प्राप्तश्चूताङ्गराकुलकोकिला-

कलरवजयोद्धोषः कालः किमत्र समीहितम् ॥ ४५ ॥

(सनिर्वेदोत्कण्ठम् ।)

आवासः किलकिञ्चित्तस्य जयिता पार्श्वे विलासालसा

कर्णे कोकिलकासिनीकलरवः स्मरेत् लतामण्डपः ।

गोष्ठी सत्कविभिः समं कतिपयैर्मुग्धाः सुधांशोः कराः

केषांचित्सुखयन्ति चात्र हृदयं चैत्रे विचित्रोत्सवे ॥ ४६ ॥

संप्रति

कुर्वन्ति कोकिलकलोपहर्तिं लतासु

रुन्धन्ति वासभवनेषु समीरमार्गान् ।

किं तत्र यद्विरहिणीनिवहस्य सख्यः

सावज्ञमाकुलतया कलयन्त्यजसम् ॥ ४७ ॥

(विचिन्त्य ।) तत्कायमात्मा विनोदयितव्यः ।

विदूषकः—भो अवस्स, अहिणवमहुरसतरङ्गिदललिदलदालिङ्गिद-
कुसुमहसिदतरुणतरुमण्डलं कुण्डलिदकोदण्डचण्डप्पहारपडुमअणसुहृदप-

(क) कावेरीनालिकेरीतरलजनिपुणा नर्मदानर्मकाराः

काञ्च्याश्चम्बनाद्रीस्तुमुलितमुरलालोलकल्लोलमालाः ।

एते गोदावर्या लहरिपरिचिता दत्तसिप्राकटप्राः

कंदर्पोद्दीपनेच्छागृहीतविहरणा दक्षिणा यान्ति वाताः ॥

ज्जलिज्जन्तसहआरङ्करसिलीमुहं रज्जन्तकण्ठकलअण्ठचारुपञ्चमत्सरमहुरिज्जन्तं
अअणुज्जाणं पेक्खन्तो णिव्वुइं उव्वहिस्सदि भवं । (क)

राजा—सहृदयो मे वयस्यः ।

यत्कोकिलाकलरवं कलयत्यनङ्ग-

ञ्चूताङ्कुरं धनुषि यद्विजयास्त्रहेतोः ।

यच्च स्मितं सुमनसां स समित्प्रपञ्चो

जीवातवे विरहपावकडम्बरस्य ॥ ४८ ॥

विदूषकः—भो, एत्थ कहिं पि भविस्सदि देव्ववसेण दंसणगोअरे सा
तेल्लोकसुन्दरीति भणामि । (ख)

राजा—एवमस्तु । उपदिश पन्थानम् ।

विदूषकः—इदो सेवागदणरिन्दसहस्ससंकिण्णं विलाससंचिअतेल्लोक-
सुन्दरजणं अत्थाणङ्गणं परिहरिअ चउद्धिःआए खिडिक्किआदो रअणदु-
आरिआए णीसरीअ कहिं पि एदु भवं । (ग)

(इति परिकामनः ।)

विदूषकः—इदं तं कोइलपदिज्जन्तचारुपञ्चमाभिहाणमअणमन्तसंमो-
हनमठं संततट्टाणं वसन्तमुहडस्स । ता पविसदु पिअवअस्सो । (घ)

(इति तथा कुरुतः ।)

(क) भो वयस्य, अभिनवमधुरसतरङ्गितललितलतालिक्लितकुसुमहसिततरुणतरु-
मण्डलं कुण्डलितकोदण्डचण्डप्रहारपटुमदनसुभटतीक्ष्णीक्रियमाणसहकाराङ्कुरशि-
लीमुखं रज्यत्कण्ठकलकण्ठचारुपञ्चमस्वरमुखरीक्रियमाणं मदनोद्यानं पश्यन्निर्वृति-
मुद्वीक्ष्यति भवान् ।

(ख) भोः, अत्र कुत्रापि भविष्यति दैववशेन दर्शनगोचरे सा त्रैलोक्यसु-
न्दरीति भणामि ।

(ग) इतः सेवागतनरेन्द्रसहस्रसंकीर्णं विलाससंचितत्रैलोक्यसुन्दरजनमास्था-
नाङ्गणं परिहृत्य चतुष्किकाया गवाक्षाद्रत्नद्वारिकाया निःसृत्य कुत्राप्येतु भवान् ।

(घ) इदं तत्कोकिलपठ्यमानचारुपञ्चमाभिधानमदनमन्त्रसंमोहनमठं (?). संत-
तास्थानं वसन्तसुभटस्य । तत्प्रविशतु प्रियवयस्यः ।

विदूषकः—पिअवअत्स, पेक्ख ।

लाटीतण्डवकेलिखिन्नचरणच्छाआलवं पल्लवं

कङ्कली पअदेदि पाडलितरू जादो पसूणच्चिदो ।

एदं कुङ्कुमसिक्तकीररमणीगण्डप्पहं चम्पकं

कम्पादेइ विओहणीओ वउलो फुलेहिँ सलेहिँ व ॥ ४९ ॥ (क)

(इति चंस्कृतमाभिल्य ।)

कुर्वाणाः प्राणनाथे प्रणयकलिरुपं जर्जरां गुर्जरीणां

भिन्दानाः सान्द्रमानग्रहपटिममदं मेदपाटाङ्गनानाम् ।

उन्मीलन्मालवस्त्रीवदनपरिमलग्राहिणो हूणरामा-

कामारम्भश्रमाम्भःकणहरणरसोल्लासिनो वान्ति वाताः ॥ ५० ॥

राजा—(शोषहासदः) अहो दर्शनाक्रमः ! (इति विश्वस्य समन्तादव-
लोक्य च ।)

लीलोद्याने चलकिसलयाः शाखिनः खेललोल-

श्लिष्यद्भृङ्गावलिबल्यिता भान्ति यावन्त एते ।

कोपावेशाद्वलयितधनुर्वद्धगोधाङ्गुलित्र-

स्नादन्धोऽपि त्रिभुवनजय्या धावतीवासमास्रः ॥ ५१ ॥

एहि । तस्यास्तरङ्गशालया अभ्यन्तरे क्षणमुपविशावः ।

(तथा कुरुतः ।)

(क) प्रियवयस्य, पश्य ।

लाटीताण्डवकेलिखिन्नचरणच्छायालवं पल्लवं

कङ्कलिः प्रकटयति पाटलितरुर्जातः प्रसूनाच्चितः ।

एतत्कुङ्कुमसिक्तकीररमणीगण्डप्रभं चम्पकं

कम्पयति वियोगिनीर्बकुलः पुष्पैः शल्यैरिव ॥

१. आदर्शपुस्तकेऽस्मिन्मन्दाक्रान्तावृत्ते 'श्लिष्यद्भृङ्गावलीभिर्वलयितलतिका भान्ति यावन्त एते' इति द्वितीयः पादः स्रग्धरानिबद्धः शोधकेन स्थापितः आदर्शपाठस्तु न ज्ञातुं शक्यते.

विदूषकः—(भित्तिभवलोक्य सचमत्कारम् ।) अए, का एसा पच्चाएसो उव्वसीपमुहाणं अच्छाराणं सव्वङ्गलडहा आलिहिदा । (क)

राजा—(अवलोक्योत्थाय च ।)

एतत्तदेव सितदेवतरुप्रसून-

सौभाग्यमङ्गकमनङ्गविलासवेश्म ।

जैत्रः स एव च विलोचनयोर्विलासः

सैवेन्दुमुन्दरमुखी लिखितेयमास्ते ॥ ५२ ॥

अपि च ।

सैवोन्मज्जत्कनककलशप्रेक्षणीयस्तनुश्री-

मूर्तिर्लोकत्रयविजयिनी राजधानी स्मरस्य ।

एतच्चक्षुस्तदपि विदलत्केतकीपद्ममित्रं

छाया सैयं नियतमधरे विद्रुमोत्सेकमुद्रा ॥ ५३ ॥

विदूषकः—भो, एसा चित्ते केण विलिहिदा । (ख)

राजा—मम तावन्मकरकेतुना । इह तु न जाने ।

विदूषकः—भो, भणामि किं पि जइ मे वचणं करेसि । (ग)

राजा—किं न कथयसि ।

विदूषकः—ओसरीयदु इमादो तरङ्गसालादो तुरिदम् । कदापि देवी एत्थ आअच्छेदि । (घ)

राजा—कुपिता कथमागच्छति सौभाग्याभिमानखण्डनानुप्रवेशात् ।

(क) अये, कैषा प्रत्यादेश उर्वशीप्रमुखानामप्सरसां सर्वाङ्गलटभालिखिता ।

(ख) भोः, एषा चित्रे केन विलिखिता ।

(ग) भोः, भणामि किमपि यदि मे वचनं करोषि ।

(घ) अपक्षियतामसास्तरङ्गशालायास्त्वरितम् । कदापि देव्यत्रागच्छति ।

(ततः प्रविशति हारलतया सह देवी ।)

देवी—हारलदे, ता कआपराधं पेक्खिअ एण्हिं सअं अणुसरन्ती
अज्जउत्तेण केरिसी भणिआमि । (क)

हारलता—भट्टिणि, महानुभाव त्ति किं अण्णम् । (ख)

देवी—जदि दिट्ठिआ परुसत्तणमुव्वहामि, अज्जउत्तो आअसीअदि ।
अणुचिदकारिणी भवामि । (ग)

हारलता—देवीए विणा अण्णो को एदं मन्तेदि । विणा मअङ्कलेहं
कुदो जोण्हाए विसरो । (घ)

देवी—अवि जानासि किं उद्दिसिअ अज्जउत्तेण सिविणए
पलविदम् । (ङ)

हारलता—तुज्जवपेक्खीविदस्स णत्थि अण्णो वाणी । एवंविधा जेव्वे
सिविणा [अ] विप्पलम्भका होन्ति । ण किं पि आसङ्काणेज्जम् । (च)

(इति परिक्रामतः ।)

देवी—कर्णसुन्दरी अज्जउत्तस्स दंसणगोअरं गदा । (छ)

हारलता—रविकिरणाणं वि अगम्मे त्ति कधं एदम् । (पुरोऽवलोक्य ।)
एसो तरङ्गसालाए भट्टा वट्टदि । ता उपसप्पीअदि । (ज)

(क) हारलते, तत्कृतापराधं प्रेक्ष्याधुना स्वयमनुसरन्त्यार्यपुत्रेण कीदृशी भण्ये ।

(ख) भट्टिनि, महानुभावेति किमन्यत् ।

(ग) यदि दिष्ट्या परुपत्वमुद्वहामि, आर्यपुत्र आयास्यते । अनुचितकारिणी
भवामि ।

(घ) देव्या विनान्यः क एतन्मन्त्रयते । विना मृगाङ्कलेखां कुतो ज्योत्स्नायाः
विसरः ।

(ङ) अपि जानासि किमुद्दिश्यार्यपुत्रेण स्वप्ने प्रलपितम् ।

(च) त्वद्वशैकजीवितस्य नास्त्यन्या वाणी । एवंविधा एव स्वप्ना [च] विप्रल-
म्भका भवन्ति । न किमप्याशङ्कनीयम् ।

(छ) कर्णसुन्दरी आर्यपुत्रस्य दर्शनगोचरं गता ।

(ज) रविकिरणानामप्यगम्येति कथमेतत् । एष तरङ्गशालां भर्ता वर्तते ।
तदुपसर्प्यते ।

देवी—किं पि सुणन्तीओ उपसप्पम्ह । (क)

राजा—(बद्धाञ्जलिः ।)

आयासः किमयं वृथैव धनुषो देव स्मर स्वीकृत-

स्त्वत्पत्रिन्व्ययपात्रमत्र कतमः कात्यायनीकामुकः ।

एतां लोकविलक्षणेन विधिना केनापि येनासिषी(?)

यायां(?) चित्रगतामपि प्रियतमां संजीव्य संप्रापय ॥ ५४ ॥

देवी—कस्स कदे अज्जउत्तो एवं मन्तेदि । (ख)

हारलता—कस्स अण्णस्स । भोदिं जेव्व कुविदं ज्ञाणिअ चित्तप-
डिविम्बेण अप्पाणं विणोदेदि भट्टा । ता उपसप्पीअहु । (ग)

(तथा विधत्तः ।)

देवी—जेदु अज्जउत्तो । (घ)

हारलता—जेदु जेदु भट्टा । (ङ)

देवी—(सविनयम् ।) मए एव्व तदा किं पि खलिदं ति अज्जउत्तेण ण
अण्णधा भणिदन्वम् । (च)

राजा—

त्रिजगति भवती परं ममैका दिशति मुदं कुमुदस्य कौमुदीव ।

प्रभुरसि कुरुषे रुषं कदाचिद्भ्रजसि कदापि यथारुचि प्रसादम् ॥ ५५ ॥

विदूषकः—महाणुभावा देवी जा एवं पतिच्छत्तणं धारेदि । (छ)

(क) किमपि शृण्वत्य उपसर्पावः ।

(ख) कस्य कृते आर्यपुत्र एवं मन्त्रयते ।

(ग) कसान्यस्य । भवतीमेव कुपितां ज्ञात्वा चित्रप्रतिविम्बेनात्मानं विनोद-
यति भर्ता । तदुपसर्पताम् ।

(घ) जयत्वार्यपुत्रः ।

(ङ) जयतु जयतु भर्ता ।

(च) मयैव तदा किमपि स्खलितमित्यार्यपुत्रेण नान्यथा भणितव्यम् ।

(छ) महानुभावा देवी यैवं पत्यनुकूलत्वं धारयति ।

देवी—(चित्रमवलोक्यापवार्यं च ।) हारलदे; देवस्व । कर्णसुन्दरिं जेव्व
आलिहिअ अप्पाणअं विणोदेदि । तुमं तु मम ण पत्तिज्जसि । अहं जेव्व
अविमिस्सकारिणित्ति किं अणीअदि । (क)

हारलता—तथैव ।

देवी—(प्रकाशम् ।) अज्जउत्त, इदं णअणविणोदणं मए आगदुअ
विनिवट्ठिदं जेव्व । संपदं पेक्खिदव्वम् । (इति सावेगमुत्तिष्ठति ।) (ख)

राजा—अलमन्यथा संभावितेन । (इति वारयति ।)

(देव्याक्षिप्य हारलतया सह निष्कान्ता ।)

राजा—एहि तावत् । देवीप्रसादनाय प्रयतावहे ।

(इति निष्कान्ताः सर्वे ।)

इति अग्रसोऽङ्कः ।

द्वितीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति सुप्तोत्थितो विदूषकः ।)

विदूषकः—(अङ्गुलीभ्यामक्षिणी मृजन् ।) अज्ज पिअवअस्सेण दिग्घ-
रोसं देविं पसादिअ मे किं पि समादिट्ठम् । तदादिट्ठत्थदूणो मञ्जिद्वारुणेण
अरुणसारहिमण्डलेण सान्दअन्तेण रअणिं जागविओम्हि । ण सक्क-
णोमि सअणिज्जादो णिहाए वलमोडिमीलिज्जन्तदिट्ठी उट्ठिदुम् । पिअ-
वअस्सचलणवडणसंतुट्ठदेवीपसादलद्धेहिं मोएदहिं पुट्ठमुइदं चिट्ठिदि मे
उअरम् । णिहुअं अववरअअन्तरे सुवामि । (स्मृतिमभिनीय ।) अहवा कहां
सुविअदि । जं पिअवअस्सेण तीए विज्जाहरकण्णआए पउत्तिं जाणिट्ठं
किं सा वि वअस्ससाणुराआ ण वेत्ति आणत्तम्हि । ता जाव गदुअ काए
वि अन्तेउरविवासिणीए सआसादो अण्णापदेसेण जाणिस्सम् । कहां
उवलतरज्जा तरङ्गवदित्तिणामहेआ इदो जेव्व आअच्छदि । भोदु । एदाए

(क) हारलते, पश्य । कर्णसुन्दरीमेवालिख्यात्मानं विनोदयति । त्वं तु मम
न प्रत्ययसे । अहमेवाविमृश्यकारणीति किं भण्यते ।

(ख) आर्यपुत्र, एतन्नयनविनोदनं मयागत्य विनिवर्तितमेव । सांप्रतं प्रेक्षित-
व्यम् ।

जेव्व मुहादो जाणिस्सम् । (पुनरवलोकय ।) मं पैक्खिअ एदाए किं पि अप-
च्छादिदम् । (निरुह्य सशिरःकम्पम् ।) अत्थि एत्थ वडे जक्खो । भोदु ।
संभावेअ जाणामिं । (इति तथा करोति ।) (क)

(ततः त्रविंशति तरङ्गवती ।)

तरङ्गवती—(अग्रतोऽवलोक्य ।) एस दुट्टवड्डु पैक्खिस्सदि एदं सिसिरो-
वआरम् । ता अण्णदो गच्छामि । (इति तथा गच्छति ।) (ख)

विदूषकः—(सत्वरमुपसृत्य ।) भोदि, कीस अण्णदो गच्छीअदि ।
अहं तुह ससिलेहाए विअ मग्गं पलोएमि । तुमं राहुं व मं पलिहलसि ।
किं ण्णेदस् । (ग)

तरङ्गवती—अज्ज, कज्जन्तरपज्जाउलहिअअत्तेण ण लक्खिदोसि ।
पसीददु भवं । (घ)

(क) अद्य प्रियवयस्येन दीर्घरोपां देवीं प्रसाद्य मे किमपि समादिष्टम् ।
तदादिष्टार्थदूतो मञ्जिष्ठारुणेनारुणसारथिमण्डलेन सान्द्रायमाणेन रजनिं जागरि-
तोऽस्मि । न शक्नोमि शयनीयान्निद्रया हठान्भीलदृष्टिरुत्थातुम् । प्रियवयस्य-
चरणपतनसंतुष्टदेवीप्रसादलब्धैर्मोदकैः पुष्टभूयिष्ठं तिष्ठति मे उदरम् । निभृत-
मपवरकान्तरे स्वपिमि । अथवा कथं सुप्यते । यत्प्रियवयस्येन तस्या विद्या-
धरकन्यकायाः प्रवृत्तिं ज्ञातुं किं सापि वयस्यसानुरागा न वेत्याज्ञसोऽस्मि ।
तद्यावद्भूत्वा कस्या अप्यन्तःपुरविलासिन्याः सकाशादन्यापदेशेन ज्ञास्यामि ।
कथमुत्पलतरङ्गा तरङ्गवतीतिनामधेया इत एवागच्छति । भवतु । अस्या
एव मुखाज्ज्ञास्यामि । मां प्रेक्ष्यैतया किमप्यपच्छादितम् । असत्यत्र वटे
यक्षः । भवतु । संभाव्य जानामि ।

(ख) एष दुष्टवटुः प्रेक्षिष्यत एतच्छिशिरोपचारम् । तदन्यतो गच्छामि ।

(ग) भवति, कुतोऽन्यतो गम्यते । अहं तव शशिलेखाया इव मार्गं प्रलोक-
यामि । त्वं राहुमिव मां परिहरसि । किं न्वेतत् ।

(घ) आर्य, कार्यान्तरपर्याकुलहृदयत्वेन न लक्षितोऽसि । प्रसीदतु भवान् ।

विदूषकः—अहं केन व्यापारेण तत्रभोदी कर्णसुन्दरी वदति । (क)

तरङ्गवती—णिअवावारे व्व सा पिअसही । (ख)

विदूषकः—को उण णिअवावारे । (ग)

तरङ्गवती—देवोए सआसे सिक्खदि लक्खणाणामणुसीलिनानि,
अमअणाओ बहुविहाओ लीलओ वि । (घ)

विदूषकः—(विहस्य ।) अवरो को वि व्यावारे त्ति सुणीअदि । (ङ)

तरङ्गवती—(साशङ्कम् ।) क इत्ति णिवेदेदु भवं । (च)

विदूषकः—जत्थ एटाणं विणिओओ । (इत्यस्मा अंशुकान्तरात्कदलीपत्राणि
मृणालिकाश्च लीलया गृह्णाति ।) (छ)

तरङ्गवती—अज्ज, ण किं पि सङ्किदव्वम् । एदेहिं मम किं पि कज्जं
अत्थि । (ज)

विदूषकः—अविस्सासिणि, अलं अवलावेण । णणु पिअवअस्सेण
पटात्तिं जाणिटुं पेसिदोम्हि । ता उज्जुअं कहेसु । (झ)

तरङ्गवती—अज्ज, रक्खिदव्वं रहस्सम् । (ञ)

(क) अथ केन व्यापारेण तत्रभवती कर्णसुन्दरी वर्तते ।

(ख) निजव्यापारैव सा प्रियसखी ।

(ग) कः पुनर्निजव्यापारः ।

(घ) देव्याः सकाशे शिक्षते लक्षणानामनुशीलनानि, अमदना बहुविधा
लीला अपि ।

(ङ) अपरः कोऽपि व्यापार इति श्रूयते ।

(च) क इति निवेदयतु भवान् ।

(छ) यत्रैतेषां विनियोगः ।

(ज) आर्य, न किमपि शङ्कितव्यम् । एतैर्मम किमपि कार्यमस्ति ।

(झ) अविश्वासिनि, अलमपलापेन । ननु प्रियवयसेन प्रवृत्तिं ज्ञातुं प्रेषि-
तोऽसि । तदजुकं कथय ।

(ञ) आर्य, रक्षितव्यं रहस्यम् ।

(इति संस्कृतमाश्रित्य ।)

यत्तारारमणोऽपि निर्वृतिपदं नास्याश्चरुञ्चक्षुषो-
र्यद्भ्रात्रं शतपत्रपत्रशयनेऽप्युत्फालमुद्वेहति ।
शीतं यच्च कुचस्थलीमलयजं धूलीकदम्बायते
किं वान्यत्तदनङ्गमङ्गलमयी भङ्गी कुरङ्गीदृशः ॥ १ ॥

(इत्युक्त्वापसरति ।)

विदूषकः—(सपरितोषम् ।) भोदि, सणिओअं असुण्णं करेसु । अहं
पि पिअवअस्सं वड्ढावेमि । (क)

(इति निष्क्रान्तौ ।)

प्रवेशकः ।

(ततः प्रविशति सोत्कण्ठो राजा विदूषकश्च ।)

राजा—

धूमश्यामलितेव तापनवशाच्चासीकरस्य च्छवि-

श्चन्द्रो मुक्त इव श्रिया किसलया निर्घौतरागा इव ।

निःसारेव धनुर्लता रतिपतेः सुप्तेव विश्वप्रभः

तस्याः किं च पुरो विभान्ति कदलीस्तम्भाः सदम्भा इव ॥ २ ॥

अपि च ।

मुग्धाक्ष्याः कति नेन्दवः समुदिता वक्त्रे स्फुरत्क्रान्तयो

विश्रान्तिः कियतां न लोचनयुगे नीलाम्बुजानां श्रियः ।

निष्पन्नः कियता न विट्टमरुचां सारेण विम्बाधरः

पीताश्चारुभिरङ्गकैश्च कति न स्निग्धा मधूकत्वियः ॥ ३ ॥

(अनुसंधाय ।)

स्फुरल्लीलामालं किमपि रसयोगान्मृगदृशः

क्षणं दीर्घापाङ्गप्रणयि यदभूत्त्रयुगलम् ।

अहो हज्जन्मान्तः स्फुरति बत मे शल्यमिव त-

द्यदावेगे मोहः परमयमविश्रामविषयः ॥ ४ ॥

(क) भवति, खनियोगशून्यं कुरु । अहमपि प्रियवयसं वर्धयामि ।

अहो, किमपि कमनीये वयसि वर्तते सुमध्यमा । तथा हि ।

आभोगः कृत एव किं तु न गतिस्त्यक्ता कुचाभ्यां द्वयी

भ्रूलास्यैरवकीर्णमेव मिलितं नो किं तु सम्यग्दृशोः ।

लीलाभिः परिरब्धमेव गमनं तन्न्या नितम्बोद्गम-

प्राग्भारेण न किं तु मन्थरपदन्यासस्तदा सूत्रितः ॥ ५ ॥

सखे, अपि सत्यं तरङ्गवत्या वचः ।

विदूषकः—एदे क्वु मअणमअतिण्हाविप्पलद्धा कामिणो उम्मत्ता
मह पडिहान्ति । जं पच्चखे वि विप्पदिवत्तिं कुणन्ति । जदि सव्वधा ण
पत्तिज्जसि ता अकरणिज्जं पि करेम्मि । बम्हणीए चलणेहिं सवामि । (क)

राजा—हृदय, दिष्ट्या वर्धसे ।

यस्यां एतं किल क्लयसि क्लान्तिमत्यर्थमेवं

नूनं वृन्तादिव सरसिजं मज्जदन्तर्हिमाम्भः ।

कृत्वा सद्यः श्रवणयुगलं लोलताटङ्करिक्तं

सापि खैरं विशिखखुरली कल्पिता मन्मथेन ॥ ६ ॥

(‘स्फुरल्लीला’-(२।४) इत्यादि पठति ।)

विदूषकः—(विहस्य ।) भो, किं पि पुच्छामि । (ख)

राजा—किं न पृच्छसि ।

विदूषकः—सिणिद्धमुद्धपहाउडणमणुल्लसणमणोहरं हरसुप्फुल्लकवोल-
मण्डलं संसुहपलोइदं अवगणिअ कण्णन्तिकगामिणिं वक्कं जेव्व दिट्ठिं
कुविदाणं विअ कामिणीणं कामिणो कीस पसंसन्ति । (ग)

(क) एते खलु मदनमृगतृष्णाविप्रलब्धाः कामिन उन्मत्ता मम प्रति-
भान्ति । यत्प्रत्यक्षेऽपि विप्रतिपत्तिं कुर्वन्ति । यदि सर्वथा न प्रत्ययसे तद-
करणीयमपि करोमि । ब्राह्मण्याश्चरणाभ्यां शपामि ।

(ख) भोः, किमपि पृच्छामि ।

(ग) स्निग्धमुग्ध.....मनोहरं हर्षोत्फुल्लकपोलमण्डलं संमुखप्रलो-
कितमवगणय्य कर्णान्तिकगामिनीं वक्त्रमेव दृष्टिं कुपितानामिव कामिनीनां
कामिनः कुतः प्रशंसन्ति ।

राजा—अविदग्धोऽसि । पश्य ।

दीर्घापाङ्गतरङ्गितेन विगलनीरं विलोलेक्षणा

यत्पश्यन्त्यवतंसनालनलिनच्छायामुषा चक्षुषा ।

तुल्यं वाधिकमन्यदेव मदनस्यास्त्रं त्रिलोकीजयि-

व्यापारोऽस्य न यत्र तत्र किमपि प्रेम्णो हि तल्लक्षणम् ॥ ७ ॥

विदूषकः—भो, अण्णं भणामि । जाए कारणादो महन्तेण दुःखेण सअलं जेव्व जामिणिं देवी अब्भत्थिदा सा किं ति पुणो वि अणुसंघी-अदि । जदि तीए कज्जं ता कि ति देवी पीडन्ती अणुणीअदि । अह देवीए कज्जं ता कि ति सा अणुसंघीअदि ति । (क)

राजा—अयि सखे, शृणु ।

जनिमुपगता विश्वप्रख्यातनाम्नि कुले पुनः

प्रणयविशदा देवी भोक्तुं मया न हि पर्यते ।

कथमवितथश्लाघ्यैरङ्गैरसावपि मुच्यतां

रचितकवचः पक्षे यस्याः स्थितः कुसुमायुधः ॥ ८ ॥

तत्कथमयं विरहदाहो मया गमयितव्यः ।

विदूषकः—सव्वधा पिअवअस्सो असुहिदो ति करुणं उप्पाइअ सत्थिवाअणपुव्वअं अणुणीअ सा समप्पीअदु ति देविं पुच्छेमि । (ख)

राजा—मूर्ख

नैवं कथंचन कृतानुनयापि देवी

मन्येत मन्युकल्लुषा मयि केवलं स्यात् ।

(क) भोः, अन्यद्भणामि । यस्याः कारणान्महता दुःखेन सकलामेव या-मिनीं देव्यभ्यर्थिता सा किमिति पुनरप्यनुसंघीयते । यदि तथा कार्यं तत्किमिति देवी पीड्यमानानुनीयते । अथ देव्या कार्यं तत्किमिति सानु-संघीयत इति ।

(ख) सर्वथा प्रियवयस्योऽसुखीत इति करुणामुत्पाद्य स्वस्तिवायनपूर्वक-मनुनीय सा समर्प्यतामिति देवीं पृच्छामि ।

एतानि शाश्वतिकमप्यपहाय वैरं

सैरं तदत्र रचयन्ति विधेयचिन्ताम् ॥ १४ ॥

विदूषकः—

रोहिणिवअणालिङ्गणणिभ्रमरसंकन्तपरिमलुङ्गारम् ।

ण भुअन्ति कुमुअबन्धवविम्बं परिलम्बिआ भ्रमरा ॥ १५ ॥ (ख)

राजा—(निपुणं निरूप्य । सहर्षम् ।)

सखे नायं खेलंस्तिलकयति चन्द्रः कुमुदिनी-

मदः कंदर्पाज्ञास्फुरणगुरुवक्त्रं मृगदृशः ।

कुलं रोल्म्बानामिदमपि न लभ्यं परिमला-

दयं वेणीदण्डः शिखिन इव बर्हस्तरलितः ॥ १६ ॥

अपि च ।

आभात्यमर्त्यतरुपत्रसगोत्रपाणिः

सेयं मृगाङ्गवदना मदनास्त्रमत्र ।

हेतोः कुतोऽपि कमला कमलान्तराला-

न्निर्गत्य संयमवती पयसि स्थितेव ॥ १७ ॥

विदूषकः—(सकौतुकम् ।)

ण वरकवरी गोरङ्गीए तरङ्गिदविम्भमा

भ्रमरणिवहो आमोद्दाणं ससिम्भि ण संगदो ।

अवि कमलिणीसंकन्तेणं विलासधरेण सा

कणअकमलुक्किण्णा जादा मुहेण जलन्तरे ॥ १८ ॥ (ख)

(क) रोहिणीवदनालिङ्गननिर्भरसंकान्तपरिमलोद्धारम् ।

न मुञ्चन्ति कुमुदबान्धवविम्बं परिलम्बिता भ्रमराः ॥

(ख) न वरकवरी गौराङ्ग्यास्तरङ्गितविभ्रमा

भ्रमरनिवह आमोदेन शशिनि न संगतः ।

अपि कमलिनीसंकान्तेन विलासधरेण सा

कनककमलोत्कीर्णा जाता मुखेन जलन्तरे ॥

राजा—

पुष्पेशोरभिषेकयोग्यमथ वा भर्गाग्निमन्त्रात्मनः

प्रत्युज्जीवनमेतदम्बुजसरः कम्बुप्रसन्नच्छवि ।

यत्त्वाग्निडितशीतरश्मिकिरणस्यन्दोपमेनामुवा

लावण्यामृतनिर्झरेण सुतनोर्यत्पात्रतां नीयते ॥ १९ ॥

अपि च ।

आश्चर्यं फलितं सरोरुहवने स्थित्वा चिरेण श्रियः

कान्तिः कान्तिसुधाद्रवेण सुतनोर्याता यदत्राधुना ।

सान्द्रप्रेमवशीकृतस्य नियतं कौमोदकीलक्ष्मणः

साप्यङ्गे गिरिजेव मन्मथरिपोः कामास्त्रमुत्सक्ष्यति ॥ २० ॥

विदूषकः—वणाणिलवेल्लिदविद्रुमकिसलयससरिच्छपफुरिदाहरोष्ठी

अङ्गुलिविवर्तनमणोहरकरपल्लवा नासाग्रलग्नाविस्फुक्कन्दोद्दृसल्लोणलोअणा
जादा । (क)

राजा—

स्फुरति यदयं दन्तज्योत्स्नाविलासधरोऽधरः

करकिसलयौ मुद्रायोगाद्यदुच्चलिताङ्गुली ।

मुकुलनविधिर्यत्रीलाब्जद्विषोरपि चक्षुषो-

स्तादियमबला ध्यायत्यन्तः किमप्यधिदेवतम् ॥ २१ ॥

विदूषकः—(सकौतुकम् ।) भो, कीस एसा सुण्णं पुणो पुणो पाणिं.

णीरमज्झादो आअट्टदि । (ख)

राजा—(दृष्ट्वा ।)

सुतनुरनवलोकयन्त्युपान्ते स्थितमपि काञ्चनकुम्भमम्बुपूर्णम् ।

क्वचिदपि गतमानसा करेण स्पृशति कुचप्रतिबिम्बमम्बुमध्ये ॥ २२ ॥

(क) वनानिलवेल्लितविद्रुमकिसलयसदक्षप्रस्फुरिताधरोष्ठी अङ्गुलिविवर्तनमणो-
हरकरपल्लवा नासाग्रलग्नाविस्पृष्टनीलोत्पलसलावण्यलोचना जाता ।

(ख) भोः, कस्मादेषा शून्यं पुनःपुनः पाणिं नीरमध्यादाकर्षति ।

(सप्तमः ।)

ताम्बूलावरणोज्झिते विकसितं रागेण बिम्बाधरे
 मज्जत्कज्जलकालकेन कलिता कापि च्छविश्चक्षुषा ।
 श्रीरन्यैव निरङ्गरागसुभगेऽप्यङ्गे कुरङ्गीदृशो
 विश्राभयत्वधुना धनुर्विजयते कं नाम नैव स्मरः ॥ २३ ॥

विदूषकः—(विलोक्य ।) कहां एसा णिवत्तिदपव्वदीचरणसुस्सूसा इमादो
 कमलसरादो णिगगदा रहसि सहीए सह लदागुम्भन्तरे पविट्ठा । (क)

राजा—

धूषांशुकेन शनकैः परिमृज्यमान-
 वेणीगुणा प्रणयपूर्वमुपेत्य सख्या ।
 मज्जे मधुसुभवं कामदेवतेषु
 तन्वी विवक्षुरिव किंचिदिहोपविष्टा ॥ २४ ॥

(सहस्रम् ।) सखे, सुव्यक्तानि विरहचिह्नानि । तथा हि ।

दग्धासन्नलतावलीकिसलयः श्वासानिलानां चयो
 बाष्पाम्भःस्रुतिरालवालकलनायोग्या तरूणामधः ।
 तापो निर्मृदिताब्जिनीदलचयः कोऽप्यङ्गकानां गुरु-
 र्दूर्वाकाण्डविडम्बिपाण्डिमघनं किं चाननं सुभ्रवः ॥ २५ ॥

विदूषकः—सुलक्खिदं पिअवअस्सेण ।

णीसासाहिणवप्पहारवलिदा कामस्स णूणं सरा

..... । (ख)

(क) कथमेषा निर्वर्तितपार्वतीचरणशुश्रूषास्मात्कमलसरसो निर्गता रहसि सख्या
 सह लतागुल्मान्तरे प्रविष्टा ।

(ख) सुलक्षितं प्रियवयसेन ।

निःश्वासाभिनवप्रहारवलिता कामस्य नूनं सरा

..... ।

आदर्शपुस्तकेऽस्य श्लोकस्य पादमात्रमेवास्ति.

.....॥ २६ ॥

राजा—सखे, अस्यैव लतागहनस्य पश्चात्स्थित्वा शृणुवस्तावदस्या
विश्रम्भभाषितानि ।

(इति तथा कुस्तः ।)

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा नायिका सखी च ।)

सखी—किं एवं रोदिअदि । एसा भअवदी भवानी प्रणतजनव-
च्छला णिच्चिअं तुह इच्छं पूरइस्सदि ! (क)

नायिका—

को जाणादि कदा हुविस्सदि फलं चन्द्रार्धचूडामणि-

प्पाणेसाचलणप्पसादतरुणो भत्तीअ सित्तस्स वि^१ ।

मुञ्जन्ती मअणाणलेन बहुलं साहं हदासा पुणो

दाणिं जेव्व तहिं चरामि परमं जं जं अदत्थन्तरम् ॥ २७ ॥

अवि अ ।

आसण्णो मअलञ्छणो ण वअणो दुद्वेण धोएव्व सा

दिट्ठी सामलगोरमुद्धलडहं तं तस्स रूपं पट्ट ।

झाणे झत्ति जधा परिप्फुरदि मे कच्चाइणीणो तथा

णो जाणे जदि जीवइस्सदिउ मा कण्णा विपण्णेत्ति माम् ॥२८॥ (ख)

(क) किमेवं रुचते । एषा भगवती भवानी प्रणतजनवत्सला निश्चितं
तत्वेच्छां पूरयिष्यति ।

(ख) को जानाति कदा भविष्यति फलं चन्द्रार्धचूडामणि-

प्राणेशाचरणप्रसादतरोर्भक्त्या सिक्तस्यापि ।

मुञ्जन्ती मदनानलेन बहुलं साहं हताशा पुन-

रिदानीमेव तत्र चरामि परमं यद्यदवस्थान्तरम् ॥

अपि च ।

आसन्नो मृगलाञ्छनो न वदनं दुग्धेन धौतेव सा

दृष्टिः श्यामलगौरमुग्धलटभं तत्तस्य रूपं पट्ट ।

सखी—णं तस्मिं पि संणद्धो मअरद्धओ चि कित्ति उच्चमीअदि । (क)

नायिका—सहि, अलं आसासणशीलदाए । (ख)

सखी—णं जो सो तस्स महाभाअस्स कदे पच्छावइहुभाबत्तो
सिलोओ ण किं विरइअदि । (ग)

नायिका—तुमं जेव्व सक्का सिलोअजुअलं करेसु । मह मम्महरस-
संकप्पविकप्पेहिं अन्तरिज्जदि पणिवाणदिट्ठी । (घ)

सखी—(नातिचिरात्स्थित्वा ।) सहि, अवधारेसु । (संस्कृतमाश्रित्य ।) (ङ)

नीरागा मृगलाञ्छने मुखमपि खं नेक्षते दर्पणे

खिन्ना क्रोकिलकूजितादपि गिरं नोन्मुद्रयत्यात्मनः ।

चित्रं दुःसहसाहदाग्निं दृष्टद्रेपमपि पुष्पाद्युधे

मुग्धाक्षी सुभग त्वयि प्रतिपदं प्रेमाधिकं पुष्यति ॥ २९ ॥

अपि च ।

प्रोतेति प्रतिबिम्बितेति घटितेत्यास्थानशालामणि-

स्तम्भन्यस्तभरामपि प्रियसखीवर्गो न जानाति ताम् ।

अङ्गेनोत्पुलकेन किं तु सुचिरं गीतं कुरङ्गीव सा

तन्वङ्गी तव शृण्वती नयनजैरम्भोभिरुन्नीयते ॥ ३० ॥

ध्याने झटिति यथा परिस्फुरति मे कात्यायन्यास्तथा

नो जाने यदि जीवयिष्यत्युमा कन्या विपन्नेति माम् ॥

(क) ननु तस्मिन्नपि संनद्धो मकरध्वज इति किमित्युत्ताम्यते ।

(ख) सखि, अलमाश्वासनशीलतया ।

(ग) ननु यः तस्य महाभागस्य कृते प्रस्तावयितुमारब्धः श्लोको न किं
विरच्यते ।

(घ) त्वमेव शक्ता श्लोकयुगलं कुरुष्व । मम मन्मथरससंकल्पविकल्पैरन्तर्यते
प्रणिधानदृष्टिः ।

(ङ) सखि, अवधारय ।

नायिका—सहि, साहु विरइदम् । सरसकइत्तणेण परभूमिमारोविदो विप्पलम्भो । (क)

राजा—प्रिये, अन्तरङ्गासि काव्योपनिषदाम् ।

नायिका—सहि, मए वि विरइदो संदेशो । (ख)

सखी—कीरिसो । गण्डूसेहि सवणाइं रसदाणेण । (ग)

नायिका—

किं चन्दो तह चन्दणव्व सिसिरो किं वल्लईपच्चमो

कणे वल्लहसंगमो मणसिजो किं वा सपक्खट्टिदो ।

दिट्ठी किं कमलेसु रज्जदि मणं किं णाम मे दक्खिणो

सो वा दक्खिणमारुदो जइ तुए मज्झत्थमालम्बिदम् ॥ ३१ ॥ (घ)

विदूषकः—भो, एण्ह पत्तिज्जसि । (ङ)

(राजा मोदते ।)

सखी—सहि, णिअदसाणिवेदणगब्भणिब्भरं दढं उपलद्धो भट्ठा । (च)

नायिका— एवं सुणीअ किं पडिपज्जदि । (छ)

(क) सखि, साधु विरचितम् । सरसकवित्वेन परभूमिमारोपितो विप्रलम्भः ।

(ख) सखि, मयापि विरचितः संदेशः ।

(ग) कीदृशः । गण्डूषय श्रवणे रसदानेन ।

(घ) किं चन्द्रस्तथा चन्दन इव शिशिरः किं वल्लकीपच्चमः

कर्णे वल्लभसंगमो मनसिजः किं वा सपक्षस्थितः ।

दृष्टिः किं कमलेषु रज्यति मनाङ्किं नाम मे दक्षिणः

स वा दक्षिणमारुतो यदि त्वया माध्यस्थ्यमालम्बितम् ॥

(ङ) भोः, अधुना प्रत्याव्यसे ।

(च) सखि, निजदशानिवेदनगर्भनिर्भरं दृढमुपालब्धो भर्ता ।

(छ) एवं श्रुत्वा किं प्रतिपद्यते ।

सखी—किं अणम् ।

जं जलराशिसुताए नवरसतण्हाउलेण कण्हेण ।

ससिहण्डमण्डणेण वि पडिण्णं जं च भोरीए ॥ ३२ ॥ (क)

नायिका—अवि ण कहिं पि अवहीरइस्सदि सखी । (ख)

सखी—(विहस्य ।)

तुम्हारिसीओँ परिहवविसअम्मि कहं व वज्जन्ति ।

किज्जउ कहं विअ फुडं णिअडाहिँ सुहाइदं दूरे ॥ ३३ ॥ (ग)

नायिका—(सोत्कलिकं संस्कृतमाश्रित्य ।)

जाने सखि स्मरशिशिखिज्वलिता जनस्य

तस्य व्रजामि निकटं परिभूय लज्जाम् ।

एश्वाद्यथाविरुच्यितं विदधातु देवी

किं दुःसहं विरहपावकतोऽपि वा स्यात् ॥ ३४ ॥

विदूषकः—भो, ण जुत्तं दाणिं पडिवालणम् उपसरीअदु । (घ)

राजा—मूर्ख, किं तरलोऽसि ।

सखी—सहि, किं उच्चावलासि । तारिसाइं जेव्व तुह लक्खणाइं जेहिं किं ण संभावीअदि । (ङ)

नायिका—ईरिसाइं मह भाअघेआइं जेहिँ मिच्चुसंभावणा ।
(इति संस्कृतमाश्रित्य ।) (च)

(क) किमन्यत् ।

यज्जलराशिसुताया नवरसतृष्णाकुलेन कृष्णेन ।

शशिखण्डमण्डनेनापि प्रतिपन्नं यच्च गौर्या ॥

(ख) अपि न कुत्राप्यवधीरयिष्यति सखी ।

(ग) शुष्मादृश्यः परिभवविषये कथमिव व्रजन्ति ।

क्रियतां कथमिव स्फुटं निगडैः सुखायितं दूरे ॥

(घ) भोः, न युक्तमिदानीं प्रतिपालनम् । उपस्रियताम् ।

(ङ) सखि किमाकुलासि । तादृशान्येव तव लक्षणानि यैः किं न संभाव्यते ।

(च) ईदृशानि मम भागधेयानि यैर्मृत्युसंभावना ।

गुर्वी धुरं दुरभियोगनिधिर्मनोभू-
 राखूढवानविषये मनसोऽनुबन्धः ।
 बन्धुर्न कश्चिदपि निम्नतया स्थितिश्च
 हा निश्चितं मरणमेव ममेह जातम् ॥ ३५ ॥

(इति मोहमुपगच्छति ।)

विदूषकः—भो पमादो पमादो । मए पढमं जेव्व आअक्खिदं उपस-
 प्पीअदु ति । (क)

(राजा ससंभ्रममुपसर्पति ।)

सखी—विजयताम् ।

विदूषकः—अब्बम्हण्णं अब्बम्हण्णम् । (ख)

सखी—महाराअ, हत्थेण फंसीअदु जेण चेअणं पावेदि । (ग)

राजा—(तथा कुर्वन् ।)

विलोत्त्वं चक्षुः स्पृशति कुकुलावस्थामपि य-

दुरस्विद्यन्मध्यं कुचकलशयोरुच्छ्रंसिति यत् ।

प्रसीदत्युद्दामा यदपि वदनश्रीः सपुलकं

तदेतस्याः संज्ञा ध्रुवमभिमुखी पक्षमलदशः ॥ ३६ ॥

(पुनरवलोक्य ।) अहो सर्वावस्थाभिरव्यवधीयमानं रामणीयकमस्याः । तथा हि ।

भ्रूलेखा विनिवृत्तनृत्तरचना मुक्ताञ्चनोदञ्चन-

न्यापारा कुसुमास्त्रकार्मुकलतामुप्याः सगोत्रीकृता ।

मीलङ्गीलमुपैति लोचनयुगं निद्रालुनीलोत्पल-

स्पर्धां श्वासकदार्थितोऽपि भजते विम्बाधरः स्वां धुरम् ॥ ३७ ॥

विदूषकः—भोदी मम पिअवअस्सहत्थेण फंसिज्जन्ती क्हं ण चेअणं
 पडिवज्जदि । (घ)

(क) भोः, प्रमादः प्रमादः । मया प्रथममेवाख्यातमुपसृप्यतामिति ।

(ख) अत्रह्यप्यमत्रह्यप्यम् ।

(ग) महाराज, हस्तेन स्पृश्यतां येन चेतनां प्राप्नोति ।

(घ) भवती मम प्रियवयसहस्तेन स्पृश्यमाना कथं न चेतनां प्रतिपद्यते ।

राजा—(सानन्दमात्मगतम् ।)

ममं मृगाङ्कसरसीव सुधानिधानं
गर्भे निषण्णमिव यङ्कजकैरवाणाम् ।

अप्यत्र यन्नविनिपीडितपारिजात-

निःस्यन्दघौतमिव निर्वृतिमेति चेतः ॥ ३८ ॥

सखीं—सहि, एद्रेण हत्थफसेण ण उच्छससि त्ति अहो दे कठिण-
त्तणम् । (क)

नायिका—(किंचित्समाश्रय ।) अम्मो, किंत्ति रसाअणसित्तेव्व णि-
व्वुदिं उव्वहामि । एसो जिआअणो कञ्चिदो जणो । (इति किंचिदृष्ट्वा सल-
ज्जभास्ते ।) (ख)

राजा—

वद सुवदने किं व्यामोहः समाश्रसिहि द्रुतं
प्रणयिनि जने किं प्रत्याशाविरोधि विचेष्टितम् ।

नय नयनयोरातिथ्यं मा मनोभववागुरा

परिचरतु मां नीलाम्भोजस्रजः कलयान्विता ॥ ३९ ॥

विदूषकः—भोदि, किं ण अलीअणिद्दा विद्दावीअदि । पिअवअस्सो
एव्वं दीणत्तणं दंसेदि । (ग)

सखी—(सहासम् ।) किंत्ति पडिपत्तिमूढदा अङ्गीकिदेत्ति । (एनां बल-
दानीय राजान्तिकमुपवेशयति ।) (घ)

(क) सखि, एतेन हस्तस्पर्शेन नोच्छ्वससीत्यहो ते कठिनत्वम् ।

(ख) अहो, किमिति रसायनसित्तेव निर्वृतिमुद्रहामि । एष जीवनः काङ्क्षितो
जनः ।

(ग) भवति, किं नालीकनिद्रा विद्राव्यते । प्रियवयस्य एवं दीनत्वं दर्शयति ।

(घ) किमिति प्रतिपत्तिमूढता अङ्गीकृतेति ।

नायिका—(सकृतककोपम् ।) अवेहि षडिहासशीले । (इति सासूयम-
वलोकयति ।) (क)

राजा—

इयं यदालोकयति त्रपानता दृशा नवेन्दीवरदामदीर्घया ।

तदन्यदेवाभ्यधिकं रसायनादवैमि पुष्पायुधदेहदोहदम् ॥ ४० ॥

(इति पटाञ्चले मृशन् ।)

नायं जनः किमु परिच्छदमध्यमास्ते

यल्लज्जया ननु तनूदरि सुद्रितासि ।

आलिङ्ग मां परिचितानि चिराद्भवन्तु

देहे हरिन्ति हरिचन्दनपलवानि ॥ ४१ ॥

(इत्यालिङ्गितुमिच्छति ।)

नायिका—(स्वगतम् ।) हिअअ, मणोरहाणं वि उपरि वट्टसि । (ख)

सखी—दिज्जउ एदाणं वीसम्मगोठी । (इति शनकैः किञ्चिदपसरति ।) (ग)

विदूषकः—भोदि, एसा देवी आगदा । (घ)

(सखी ससंभ्रमं निवर्तते । नायिका सभयमुत्तिष्ठति ।)

राजा—(सशङ्कं दिशोऽवलोक्य ।) मूर्ख, कासौ ।

विदूषकः—भो, तत्तभोदि कण्णसुन्दरि उदिसिअ देवी उज्जाणमलं-
करेदित्ति भणिदम् । (ङ)

राजा—(अप्रतोऽवलोक्य ।) कथं सत्यमेवागता देवी । अहो ब्रह्मब-
न्धोरमुप्य फलितं मङ्गलेन ।

(क) अपेहि परिहासशीले ।

(ख) हृदय, मनोरथानामप्युपरि वर्तसे ।

(ग) दीयतामेतयोर्विसम्मगोष्ठी ।

(घ) भवति, एषा देव्यागता ।

(ङ) भोः, तत्रभवती कर्णसुन्दरीमुद्दिश्य देव्युद्यानमलंकरोतीति भणितम् ।

नायिका—(दिलोक्य । आत्मगतम् ।) अण्डभङ्ग इदं वज्रपङ्कणं प्रेक्षित्व-
वद् । (क)

सखी—महाराज, सुनरिद्वौ अअं जगो । संपदं अण्णदो
गच्छह । (ख)

विदूषकः—अम्हे वि एव्वं जेव्व करेम्ह । (ग)

(नायिका सख्या सह निष्क्रान्ता ।)

राजा—(निःश्वस्य ।)

कथमपि दिवः पुञ्जीभूय च्युतामिव कौमुदीं

कुमुदसुहृदः प्राप्य प्राणाधिकां विधिकारणात् ।

अहरहरहो प्राप्तं लीलारसोर्मिषु मज्जता

क्षणमपि मया न स्वातङ्ग्यं किमत्र विधीयताम् ॥ ४२ ॥

(ततः प्रविशति देवी हारलता च ।)

हारलता—कहं भट्टावि इह जेव्व । (घ)

देवी—राअकज्जविरहे इम्मिंस काले इह जेव्व दिणं णिव्विण्णो
विणोदइ अज्जउत्तो अत्ताणअं त्ति । (ङ)

राजा—अपि विज्ञातोऽहं देव्या ।

विदूषकः—तथा कुविआ वअस्सेण अणुणीदा कथं विप्पदीवं पस-
ज्जिअ अनुसरिस्सदि । (च)

(क) अनङ्गे इदं वज्रपतनं प्रेक्षितम् ।

(ख) महाराज, स्वर्तव्योऽयं जनः । सांप्रतमन्यतो गच्छावः ।

(ग) आवामप्येवमेव कुर्वः ।

(घ) कथं मर्तापीहैव ।

(ङ) राजकार्यविरहेऽस्मिन्काले इहैव दिनं निर्विण्णो विनोदयत्यार्यपुत्र
आत्मानमिति ।

(च) तथा कुपिता वयस्सेनानुनीता कथं विप्रतीपं प्रसज्यानुसरिष्यति ।

१. भादर्शपुस्तकसंशोधकेन हारलतास्थाने देवी, देवीस्थाने च हारलता इति पदं
शोधितमस्ति.

राजा—तदितोऽभ्यन्तरमेव ब्रजावः ।

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

इति द्वितीयोऽङ्कः ।

तृतीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशतश्चेष्ट्यौ ।)

एका—सहि बडलावलि, सो ण हु बन्धवो भणीअदि जर्सिं हिअ-
अम्मि विअ णीसङ्कदाए ण रहस्सं संचारीअदि । ता कहेसु कीसु तुअं
देवीए वासे मन्तअन्ती आसि । (क)

बकुलावली—सहि मन्दोअरि, ण अत्थि मम वीसासो । तुअं चाव-
लभावेण विमुमरिअ कस्स पि पुरदो कहिस्ससि ति ण आवेदेमि । जदि
कुप्पसि ता एवं णिवेदीअदि । परं मन्तभेदो रक्खिदव्वो । (ख)

मन्दोदरी—अविस्सासिणि, कहेसु । (ग)

बकुलावली—सहि, भट्टा विजाहरकण्णाए अणुरत्तचित्तो, परं
देवीकारणेण किं पि कादुं ण सक्कुणोदित्ति सव्वगदो पवादो । किं तु
भट्टदारिआए कलहाअन्तो अवलावं करेदि । अज्ज व्वु पिअन्तअकेण
अज्जवादराअणेण अन्तेउरसालाए पच्छादो णिहुअं हुविअ अज्ज पओसे
परिकलिअमअणुज्जाणए संकेदो गहिदो अवअं मन्तिदं ण वेत्ति विरहलेहो
अ णिअकरे कदो । देवीए सव्वं पि सुणिअ अहं भणिदा । अज्ज
मए कण्णसुन्दरीरूएण तुए तीअ सहीरूएण गदुअ अज्जउत्तो वञ्चिदव्वो ।
ता एदाए वत्ताए रक्खणं कदुअ उअअरणं सज्जीकरेसु ति । (घ)

(क) सखि बकुलावलि, स न खलु बान्धवो भण्यते यस्मिन्हृदय इव निःश-
ङ्कतया न रहस्यं संचार्यते । तत्कथय कस्मात्त्वं देव्या वासे मन्त्रयन्ती आसीः ।

(ख) सखि मन्दोदरि, नास्ति मम विश्वासः । त्वं चापलभावेन विस्मृत्य
कस्यापि पुरतः कथयिष्यसीति नावेदयामि । यदि कुप्यसि तदेवं निवेद्यते ।
परं मन्त्रभेदो रक्षितव्यः ।

(ग) अविश्वासिनि, कथय ।

(घ) सखि, भर्ता विद्याधरकन्यायामनुरक्तचित्तः, परं देवीकारणेन किमपि

मन्दोदरी—अहो, संकडे पडिदो महाराओ । (इत्यप्रतोऽवलोक्य ।)
 एसो भट्टा लच्छोसणाहो णूणं एत्थ रमणपगीवएतंव जेव पडिपालअन्तो
 चिट्ठदि । ता एहि गच्छामो । जाव अम्हे पेक्खिअ ण किं पि
 उप्पिस्सदि । (क)

(इति निष्क्रान्ते ।)

प्रदेशकः ।

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टो राजा ।)

राजा—

न खेच्छागतयोऽपि साचिवलनावैचित्र्यशून्या दृशो
 नाधौताधरकान्ति संस्तुतजनालापेऽपि लीलास्मितम् ।
 वाचां विस्मरणेऽपि न व्यवहिता विच्छित्तिसंक्रान्तय-
 स्तात्पर्यं मदनेन दर्शितमहो वैदग्ध्यदीक्षाविधौ ॥ १ ॥

अपि च ।

तद्वक्त्रेण विलुप्तकान्तिमहिमा वर्णोज्झितः शर्वरी-
 मन्नहाण्यमिव प्रसारितकरः कृत्स्नां विधत्ते विधुः ।
 अप्याविष्कृतपत्रमुत्पलवनं तल्लोचनेन्दीवर-
 च्छायारिवथमिव द्विरेफपटलीवाचालमाकाङ्क्षते ॥ २ ॥

कर्तुं न शक्नोतीति सर्वगतः प्रवादः । किं तु भर्तृदारिकया कलहायमानोऽपलापं
 करोति । अद्य खलु प्रिय.....आर्यवाद्दरायणेनान्तःपुरशालायाः पश्चान्निभृतं
 भूत्वाद्य प्रदोषे परिकलितमदनोद्यानके संकेतो गृहीतः.....मन्नितं न वेति
 विरहलेखश्च निजकरे कृतः । देव्या सर्वमपि श्रुत्वाहं भणिता । अद्य मया
 कर्णसुन्दरीरूपेण त्वया तस्याः सखीरूपेण गत्वार्थपुत्रो वञ्चयितव्यः । तदस्या
 वार्ताया रक्षणं कृत्वोपकरणं सज्जीकुरुष्वेति ।

(क) अहो, संकटे पतितो महाराजः । एष भर्ता ! लक्ष्मीसनाथो नूनमत्र
 रमण.....एव प्रतिपालयंस्तिष्ठति । तदेहि गच्छावः । यावदावां प्रेक्ष्य
 न किमपि..... ।

(इति साङ्गभङ्गम् ।)

तत्पादद्वितयस्य दास्यमपि न प्राप्नोति पङ्केरुहं
तद्भ्रूभङ्गविनिर्जितं स्मरधनुर्नम्रं सदा तिष्ठति ।

इन्दुः किं दुरतिक्रमस्य कुरुतां धातुः सुधासूतिर-
प्यङ्कं तन्मुखकिंकरत्वपिशुनं धत्ते सहोत्थं यतः ॥ ३ ॥

(स्मरणमभिनीय ।)

प्रायो दास्यति नो पयोधरतटी गन्तुं पुरस्तादिति
ध्यानेनेव चकास्ति साचिगमने शिक्षारसश्चक्षुषोः ।

अन्तः स्थानमिव स्मरैकसुहृदः कस्यापि दातुं बहि-
र्निर्गन्तुं हृदयादपि स्तनयुगं विस्तारि संनद्यति ॥ ४ ॥

अपि च ।

कान्तिः कापि कपोलयोः परिणमत्तालीदंलस्पार्धिनी
वर्धन्ते मधुपावलीवलयिनः श्वासानिलाः संततम् ।

कार्श्यस्यावरणं तरङ्गितगतेर्लावण्यमेवाङ्गके
सारङ्गायतचक्षुषः किमथवा सर्वं नवीनायते ॥ ५ ॥

अपि च ।

कंदर्पदैवतानिकेतनवैजयन्ती
यान्ती विलासरसमन्थरमुत्पलाक्षी ।

दृष्टिं निवेदितवती मयि कालकूट-
लेशान्धकारितसुधालहरीविचित्राम् ॥ ६ ॥

(सनिःश्वासम् ।) तत्किमद्यापि चिरयति वयस्यः ।

विज्ञातेङ्गितया तरङ्गितघनक्रोधानुषङ्गं धृतः
किं देव्या प्रतिपालयन्परिजनं तस्याः क्वचित्सुभ्रुवः ।

खेदं सैव सखेलवारणगतिर्न प्रापिता चेति मे
चेतः सान्द्रसमुलसन्नवनवोल्लेखं मुहुस्ताम्यति ॥ ७ ॥

(प्रविश्य ।)

विदूषकः—दिट्टिआ वड्डुसि कज्जसिद्धिए । (क)

(क) दिट्ट्या वर्धसे कार्यसिद्ध्या ।

राजा—(सहर्षमालिङ्गय ।) कथमिव । (क)

विदूषकः—(कर्णे ।) एवमेवम् ।

राजा—(सानन्दम् ।)

भूयोऽपि तावदिदमेव निवेदय त्वं

चन्द्रांशुभिः कवलिता इव सूक्तयस्ते ।

अन्तर्वहिश्च हृदयेन किमप्यमन्द-

निःसन्दमिन्दुमणिनेव विलीयते मे ॥ ८ ॥

(इति सोत्साहम् । आकाशे ।)

भव भव शतयामा यामिनि स्वामिनी त्वं

छुरय रजनिनाथ ज्योत्स्नया दिङ्मुखानि ।

अयि विरमय काम क्रेङ्कितं क्रूरवाण-

व्ययपरिचयचञ्चत्कर्मणः कार्मुकस्य ॥ ९ ॥

(गगनमवलोक्य ।) सखे, समासन्नप्रायस्तत्र गमनसमयः । तथा हि ।

व्योमभ्रान्तिपरिश्रमेण तृषितैराकृप्यमाणो ह्यैः

प्रस्वेदश्लथमानसारथिकरप्रभ्रष्टवल्लौरिव ।

अम्भोवेरधिकूलकच्छगहनं क्षीणच्छवि क्षमाभृतः

स्थित्वा मूर्धनि पश्चिमस्य विशति स्वैरं ग्रहग्रामणीः ॥ १० ॥

अपि च ।

दूरं भानुरुदञ्चितारुणचरः पाथोनिधौ पद्मिनी-

स्पर्शासक्तरजोङ्गरागविगमत्रासादिवामज्जति ।

अन्तः कान्तिमिव प्रियस्य विरहोत्कण्ठाविनोदार्थिनी

रोद्धुं मुद्रयति स्वपङ्कजवनीकोषं च पाथोजिनी ॥ ११ ॥

विदूषकः—भो पिअवअस्स, अअं अ तीए अवत्थाणिवेदओ
वेरहलेहो वाचीअदु । (ख)

(क) एवमेवम् ।

(ख) भोः प्रियवयस्य, अयं च तस्या अवस्थानिवेदको विरहलेखो वाच्यताम् ।

(राजा वाचयति ।)

एतां गृहाण सखि रत्नगृहप्रविष्टां
 ज्योत्स्नां पिधाय सहसैव गवाक्षमार्गान् ।
 नीलीरसेन सह वर्तय पट्टके च
 चन्द्रः समेतु कियतापि परिक्षयेण ॥ १२ ॥

ज्योत्स्नानिर्गममार्गमुद्रणविधिं धतोरुकुम्भे मुहु-
 स्ताराः कारयतान्यतो वृत मुहुः संमार्जनीनां चयैः ।
 पञ्चेषोर्भजताभिचारचरुतां विस्मार्थितां पञ्चमः
 किं चायं पिकमण्डलस्य मयि चेत्सख्यः सुखं वाञ्छथ ॥ १३ ॥

अपि च ।

कलयत दलबन्धं संधिषु न्यस्य सान्द्रं
 ननु जतुरसपङ्कं पङ्कजेन्दीवराणाम् ।
 इह विरहवतीनां जीवितं येन नायं
 हरति परिमलश्रीवान्धवो गन्धवाहः ॥ १४ ॥

नयनयुगलवल्ग्वीरसंक्षाल्यमान-
 स्तनमलयजलेपा सावलेपा कथासु ।

इति सुभग समग्रामेव रात्रिं विधत्ते
 निरुजसुलभवस्तुप्रार्थनाभिः सखीनाम् ॥ १५ ॥

अपि च ।

धूर्तोऽयं सखि बध्यतामिति विधुं रश्मिब्रजैः कर्षति
 ज्योत्स्नाम्भः परतः प्रयात्विति रिपुं राहुं मुहुर्याचते ।
 अप्याकाङ्क्षति सेवितुं सुवदना देवं पुरद्वेषिणं
 भूयो निग्रहवाञ्छया भगवतः शृङ्गारचूडामणेः ॥ १६ ॥

विदूषकः—एहिं किं मण्णांसि । (क)

(क) अधुना किं मन्यसे ।

राजा—(लेखं बहुलं प्रसार्य ।) कथमत्राप्यक्षराणि । (वाचयति ।)

पश्यागच्छ कुतूहलादपि गृहानस्माकमाकर्णय

त्वं देवि च्छलिता न केनचिदिति प्रोक्तं शुकानामपि ।

सा नः कापि सखीषु नास्ति सुभग प्राप्तस्तदीयाङ्गक-

स्पर्शोष्मग्लपितो न कामपि रुजं यस्याः किणाङ्कः करः ॥ १७ ॥

कथमपि हृदि कृत्वा त्वद्वियोगातिभारं

सुभग निविडलज्जामज्जदारम्भमास्ते ।

पिशुनयति कृशाङ्गघाः केवलं मन्मथार्थिं

श्वसितपवनधूमश्यामला चित्रशाला ॥ १८ ॥

विदूषकः—(पुरतोऽवलोक्य ।) भो, तुम्हाणं दुहुं पि तारिसो सिणेहो
आरिसो इमस्स चक्कावअजुअलस्स । (क)

राजा—(सस्पृहमैवलोकयन् ।)

रक्ताम्भोरुहचारुचञ्चुपुटकेनोद्धर्तुमिच्छन्निव

अश्रयत्पश्यति बिम्बमम्बरमणेश्चक्राह्वयो विह्वलः ।

साश्रुमुञ्चति चक्षुषी प्रतिदिशं कान्तास्य दीनानना

मा भैषीस्त्वमिति स्वकालविरहत्राणार्थिनीवानिशम् ॥ १९ ॥

विदूषकः—भो, निरन्तरगोधनसहस्रसमुद्भूतधूलीसमुच्छाहिततरुणतर-
तिमिररिच्छोलिलच्छणे समए अणुसरीअदु संकेदट्टाणम् । (ख)

राजा—(ऊर्ध्वमवलोक्य ।)

संधत्ते धूपधूमच्छविबहुलतमः प्राप्यते तारकाभिः

पुष्पस्रग्दामशोभा नभसि नवनिशाकामिनीतल्पकरुपे ।

(क) भोः, युवयोर्द्वयोरपि तादृशः स्नेहो यादृशोऽस्य चक्रवाकयुगलस्य ।

(ख) भोः, निरन्तरगोधनसहस्रसमुद्भूतधूलीसमुत्साहिततरुणतरतिमिरपङ्किला-
च्छने समयेऽनुस्रियतां संकेतस्थानम् ।

१. 'लेखनं' इत्यादर्शपाठः. २. 'श्वसिति' इत्यादर्शपाठः. ३. 'अवलोकयति'
इत्यादर्शपाठः.

मध्ये कस्तूरिकाङ्कं दधदिव हरिणं किं च संध्यानुबन्धा-

दिन्दुः सिन्दूरभिन्नस्फटिकमणिशिलानुभ्रलीलां तनोति ॥२०॥

तदादेशय तमुद्देशं यावन्नालम्बते जरठतां रजनीपरिवृढः ।

विदूषकः—इदो पिअवअस्सो । (क)

(इति परिक्रामतः ।)

विदूषकः—(अग्रतो दृष्ट्वा ।) एदं तम् । पविसट्टु भवम् । उपविसट्टु
पिअवअस्सो । (ख)

(तथा कुरुतः ।)

राजा—अहो रम्यः समयः ।

बध्यन्ते कुसुमगृहाणि धूपधूमै-

स्तान्येव स्मरदयितानि संस्क्रियन्ते ।

धन्यानामपि च सुलोचनासमीपे

रोचन्ते सपदि मनोलसद्विलासाः ॥ २१ ॥

विदूषकः—भो वअस्स,

कीराणं पञ्जराणं सुरतकलरुओग्घुडुवादानुवाद-

त्तासेणं किज्जमाणा मणिमयवलहीवाहिराई वडन्ति ।

सेज्जाठाणे कआणं फुरइ कलरवो केलिपारावआणं

घण्णाणं हुन्ति कीलाजलकणहरणा संपदं चन्द्रपाआ ॥२२॥ (ग)

राजा—(निःश्वस्य ।)

उरसि सुरतनिद्रालीनकान्तेन मग्नं

धवलगृहगवाक्षस्पन्दिभिश्चन्द्रपादैः ।

(क) इतः प्रियवयस्यः ।

(ख) एतत्तत् । प्रविशतु भवान् । उपविशतु प्रियवयस्यः ।

(ग) भो वयस्य,

कीराणां पञ्जराणां सुरतकलरुतोद्भृष्टवादानुवाद-

त्रासेन क्रीयमाणा मणिमयवलभीबहिर्भागेण पतन्ति ।

शय्यास्थाने.....स्फुरति कलरवः केलिपारावतानां

धन्यानां भवन्ति क्रीडाजलकणहरणाः सांप्रतं चन्द्रपादाः ॥

श्रुतमपि भुजशाखापञ्जरे चारुलीला-

मधुरमधरपीडाकूजितं नायताक्ष्याः ॥ २३ ॥

(इति सौत्सुक्यम् ।)

सान्द्रश्रीखण्डपाण्डुस्तनकलशभरात्तारहारप्रकाण्ड-

ज्योत्स्नापुञ्जाभिषेकद्विगुणपरिणमत्कौमुदीमग्नवक्रा ।

उत्कण्ठाकृप्यमाणा प्रगुणमनसिजादिश्यमानेन काचि-

न्मार्गेण प्राणनाथप्रणयरमसतः सान्द्रलीलां तनोति ॥ २४ ॥

यस्यै कुप्यति नूतनस्तरुणिमा लावण्यलक्ष्मीरियं

यत्रापत्रपते न संवदति या प्रेमानुबन्धस्य न ।

श्रुत्वैतां च ततां गिरं चिरमसावेतत्किमित्याकुलो

वैक्लव्यं च कुतूहलं च वदनं स्मेरं च धत्ते स्मरः ॥ २५ ॥

(ततः प्रविशति कर्णसुन्दरीवेषा देवी, वकुलावलिवेषा हारलता च ।)

देवी—सहि हारलदे, अम्हे किं पि मुणन्तिओ चिट्टम्ह । (क)

राजा—अये, कथं प्राप्तैव प्राणेश्वरी । (मुखमवलोक्य ।) अहह ।

जानामि विस्मृतिममन्यत पद्मयोनि-

र्लावण्यसारमभिलिख्य मृगाङ्गविम्बम् ।

तेनात्र काकपदकं हरिणच्छलेन

दत्त्वा लिलेख मुखमायतलोचनं ते ॥ २६ ॥

विदूषकः—अहं पि दाव वण्णेमि ।

रइकलहविरोहे रोहिणीकज्जलंसु-

प्पसरपरिगदो व्व ज्ञामलो लञ्छणेण ।

निजवअणसवण्णं जामिणीडिम्भमेणं

वहइ रअणिणाहो ललयन्तो व्व अङ्के ॥ २७ ॥ (ख)

(क) सखि हारलते, आवां किमपि शृण्वत्यौ तिष्ठतः ।

(ख) अहमपि तावद्वर्णयामि ।

रतिकलहविरोधे रोहिणीकज्जलाश्रु-

प्रसरपरिगत इव श्यामलो लञ्छनेन ।

देवी—(आत्मगतम् ।) हृदास, तुङ्ग एसो सव्वो एव्व परिप्फन्दो । (क)
 राजा—सखि वकुलावलि, किमियं वामता भवत्सख्याः, यदेव-
 मालोकेनापि न कृतार्थयति ।

हारलता—णेहो एत्थ अवरज्झदि, णो उण वामदा । (ख)

राजा—

झटिति कुवलयानि व्रीडया पीडितत्वा-

दधतु कृतकनिद्रां चन्द्रिकासंगमेऽपि ।

अपि तरलय लीलामज्जदुन्मज्जदन्तः-

स्फुरितकुमुमचापं चक्षुराकेकराशि ॥ २८ ॥

अपि च ।

सुतनु विसृज लज्जां वरुणु वल्गन्तु वाचः

कवचयतु विपञ्चीपञ्चमः श्रोत्रयुग्मम् ।

अपि कुरु परिरम्भं चारु रम्भोरु गात्रे

परिणमति कठोरः कैरवेशप्रकाशः ॥ २९ ॥

(इति समन्तादवलोक्य । आत्मगतम् ।) अहो निःसीमं रामणीयकम् ।

जयति धनुरधिज्यं भ्रूविलासः सरस्य

स्पृशति किमपि जैत्रं तैक्ष्ण्यमक्षणोः प्रचारः ।

अपि च चिबुकचुम्बी श्मामलाङ्ग्यास्तनोति

स्तनकलशनिवेशः पेशलश्रीः पृथुत्वम् ॥ ३० ॥

(इत्यालिङ्गति ।)

देवी—(प्रकटीभूय ।) साअदं अज्जउत्तस्स । (इति क्षिपति ।) (ग)

निजवदनसवर्णं यामिनीडिम्भमेनं

वहति रजनिनाथो लालयन्निवाङ्के ॥

(क) हृताश, तवैष सर्व एव परिस्पन्दः ।

(ख) स्नेहोऽत्रापराध्यति, न पुनर्वामता ।

(ग) स्वागतमार्यपुत्राय ।

राजा—(सवैलक्ष्यम् ।)

स्वयं कृतेऽपरार्थे तु ज्ञाते धीर्यस्य जायते ।

अपत्रपायां महती तद्वैलक्ष्यं वयं स्तुमः ॥ ३१ ॥

(विदूषको राज्ञः पक्षश्चाधोमुखस्तिष्ठति ।)

राजा—

त्वां प्रत्येव मयापि नर्म कृतमित्युक्ते कुतो मन्यसे

निर्दोषोऽहमिति ब्रवीमि सहसा दृष्टव्यलीकः कथम् ।

क्षन्तव्यं मयि सर्वमित्यपि भवेदङ्गीकृतोऽयं विधिः

किं वक्तुं मम युक्तमित्यनुगुणं देवि त्वमेवादिश ॥ ३२ ॥

(इति पादयोः पतितुमिच्छति ।)

(देवी साक्षेपं हारलतया सह निष्क्रान्ता ।)

विदूषकः—भो, किं अरण्यरोदणेण । देवी एव्व अणुसरीअदु । (क)

राजा—एवमिति ।

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

इति तृतीयोऽङ्कः ।

चतुर्थोऽङ्कः ।

(नेपथ्ये ।)

अवन्ध्या भवतु प्रभातसंध्या देवस्य । संप्रति

रवितुरगखुराग्रक्षुण्णपूर्वाद्रिघातु-

क्षितिरज इव धत्ते धाम पौरंदरी दिक् ।

अपरजलधिवेलोद्भूतडिण्डीरपिण्ड-

भ्रमममृतमरीचिः किं च दत्ते प्रतीच्याम् ॥ १ ॥

अपि च ।

चन्द्रालोकनरागजागरणतः श्रान्तेव कृत्स्नां निशां

प्रालेयानिलसौहृदात्कुमुदिनी निद्रावृता घूर्णते ।

अप्येते विदितप्रबोधसमयप्रत्युषभोगावली-

र्गायन्तीव कलखरा मधुलिहः पद्माकराणामितः ॥ २ ॥

(क) भोः, किमरण्यरोदनेन । देव्येवानुस्त्रियताम् ।

अपि च ।

उन्मृष्टा शयनेषु चित्रसुरतक्रीडाविधेः साक्षिणी
 लक्षारामगमयी लिपिः श्रमवशाः पारावताः शेरते ।
 सर्वं साधकमत्र तु प्रतिविधिं कुर्युः कुरङ्गीदृश-
 स्तादृश्यः प्रसरन्ति यद्गुरुजनस्याग्रे शुकानां गिरः ॥ ३ ॥

(ततः प्रविशति विदूषकः ।)

विदूषकः—(सपरितोषम् ।) साहु अमच्च, साहु । देवीए भाङ्गेयं
 कुमारं कण्णमुन्दरीए समाणवअस्सं अप्पणो सआसे से वेसधारिणं
 आणअन्तेण तस्स व्व णिवासे कण्णसुन्दरीं मुअन्तेण सव्वं साहिदम् ।
 ता पिअवअस्सस्स चक्रवट्टिभावः सव्वधा अहिमुहो संवुत्तो । अवरं देवीए
 परिहासादो रक्खिदो अज्ज क्खु महाभावो अ । मए मन्दभाअधेआए
 वामत्तणेण अज्जउत्तो किलिम्मिदो त्ति कण्णमुन्दरीपदिकिदिगम्भरूअं
 भाङ्गेअं परिणाइउं पिअवअस्सो पउत्तो । संपदं देवी एव्व विलक्खा
 हुविस्सदि । ता दुस्सअसंगदनिवाहस्स तस्स परिवासवट्टी होमि । (इति
 निष्क्रान्तः ।) (क)

(ततः प्रविशति राजा विदूषकश्च ।)

राजा—

निद्रां लम्भयता चिरं भगवता भालस्थलीलोचन-
 ज्वालापल्लवसंस्तरे पुरजिता पुष्पायुधं मन्मथम् ।

(क) साधु अमात्य, साधु । देव्या भागिनेयं कुमारं कर्णमुन्दर्याः समान-
 वयस्कमात्मनः सकाशे तस्या वेषधारिणमानयता तस्यैव निवासे कर्णसुन्दरीं
 सुखता सर्वं साधितम् । तत्प्रियवयसस्य चक्रवर्तिभावः सर्वथाभिमुखः संवृत्तः ।
 अपरं देव्याः परिहासाद्रक्षितोऽद्य खलु महाभावश्च । मया मन्दभागधेयया
 वामत्वेनार्यपुत्रः क्लामित इति कर्णसुन्दरीप्रतिकृतिगर्भरूपं भागिनेयं परिणाययितुं
 प्रियवयस्यः प्रवृत्तः । सांप्रतं देव्येव विलक्षा भविष्यति । तद्दुःसहसंगतनिवासस्य (?)
 तस्य परिपार्श्ववर्ती भवामि ।

राजा—(आत्मीयानलंकारान्विदूषकाय दत्त्वा नाट्येनात्मानभलं करोति । निःश्वस्य ।)

तद्वैवाहिकहोमधूमकलनामीलत्कपोलं मुखं

किं लज्जारसमज्जनादवनमज्जायेत दृग्गोचरम् ।

यत्पारिप्लवलोचनाञ्चलमिलदूर्वाङ्कमङ्के रतेः

सुप्तस्यापि मनोभुवस्त्रिजगतां साम्राज्यदानक्षमम् ॥ ११ ॥

विदूषकः—किं तुहं विवाहविहीण अग्निपज्जालणेण वा करोसि ।

जघा तं समप्पइ देवी तथा सव्वधा गिह्भसु । (क)

(नेपथ्ये ।)

गीयन्तां मङ्गलानि स्फुरतु चतुरता ताण्डवे लासिकानां

सिच्यन्तां बाह्यकक्षाःक्षितिपतिभिरपि क्षिप्यतां पुष्पवृष्टिः ।

संघैः स्वःकन्यकानां परिणयविधये सण्डपोद्देशमेति

प्रेयश्चित्तानुवृत्तिव्रतनिहितमतिः सस्मिता येन देवी ॥ १२ ॥

विदूषकः—ओ, गीसंदेहं जाणसु वञ्चिता देवी । ता एहि । तुरिदं

गच्छम्ह । इदो इदो । (ख)

(इति परिक्रामतः ।)

(ततः प्रविशति देवी चेटी च, विभवतश्च परिवारः ।)

देवी—सहि हारलदे, पज्जत्तं विप्पलम्भेण अज्जउत्तस्स । (इति पुरो-

ऽवलोक्य ।) एसो संपत्तो भट्टा समं वम्भणविडेण । (ग)

(इति सावरणं तिष्ठतः ।)

विदूषकः—एसा देवी । उपसप्पदु भवम् । (घ)

(इति तथा कुरुतः ।)

(क) किं त्वं विवाहविधयेऽग्निपज्जालनेन वा करोषि । यथा तां समर्पयति देवी तथा सर्वथा गृहाण ।

(ख) ओः, निःसंदेहं जानीहि वञ्चिता देवी । तदेहि । त्वरितं गच्छावः । इत इतः ।

(ग) सखि हारलते, पर्याप्तं विप्रलम्भेनार्यपुत्रस्य । एष संप्राप्तो भर्ता समं ब्राह्मणविटेन ।

(घ) एषा देवी । उपसर्पतु भवान् ।

देवी—(उत्थाय ।) जेदु जेदु अज्जउत्तो । (क)

(सर्वे यथोचितमुपविशन्ति ।)

देवी—(अञ्जलिं बद्ध्वा ।) जं मए किं पि विरुद्धं आअरिदं तस्स दण्डं
कण्णसुन्दरीं समप्पेमि । (ख)

राजा—महानुभावप्रकृतिरसि । यदभिरुचितं तदाचर ।

(प्रविश्य ।)

प्रतीहारी—अमच्चो दुआरे चिट्ठदि । (ग)

राजा—तूर्णं प्रवेशय ।

(इति प्रतीहारी निष्क्रान्ता ।)

(ततः प्रविशत्यमाल्यः प्रतीहारी च ।)

प्रतीहारी—इदो इदो अमच्चो । (घ)

(इति परिक्रामतः ।)

प्रतीहारी—एसो भट्टा । उपसप्पदु अमच्चो । (ङ)

(अमाल्यो यथोचितमुपसर्पति ।)

राजा—आसनमासनम् ।

(प्रतीहारी आसनं दत्त्वा निष्क्रान्ता ।)

देवी—सहि, अणेसु कण्णसुन्दरिं जेण अमच्चस्स पुरदो समप्पिअ
निरवराहा होमि । (च)

चेटी—णववहुत्ति जेव्व जवणिअन्तरे धरिदा सा । (इति निष्क्रम्य तां
गृहीत्वा प्रविश्य च ।) देवि, पडिच्छसु एणम् । (छ)

(क) जयतु जयत्वार्थपुत्रः ।

(ख) यन्मया किमपि विरुद्धमाचरितं तस्य दण्डं कर्णसुन्दरीं समर्पयामि ।

(ग) अमाल्यो द्वारे तिष्ठति ।

(घ) इत इतोऽमाल्यः ।

(ङ) एष भर्ता । उपसर्पत्वमाल्यः ।

(च) सखि, आनय कर्णसुन्दरीं येनामाल्यस्य पुरतः समर्प्यं निरपराधा भवामि ।

(छ) नववधूरित्येव जवनिकान्तरे धृता सा । देवि, प्रतीच्छैनाम् ।

देवी—(सैलजां नायिकामन्तिके निवेश्य स्वगतम् ।) अच्चरिअम् । पच्चवखं
सेव्व एसा । अहो माहप्पं कवडनाडअम्स । (क)

राजा—

माञ्जिष्ठी लिपिरोष्ठयोः क्वचितं चन्द्रस्य कान्त्या मुखं

भ्रूयुग्मं मकरध्वजस्य धनुषा सर्वाङ्गभालिङ्गितम् ।

लावप्यं कुचयोः सुवर्णकलशीमानेन नूनं कृतं

नो जाने कियतीं पपौ कुवलयच्छायां कटाक्षच्छाविः ॥ १३ ॥

(विहस्य ।)

देवी निसर्गतरला तरलायताक्षी

संवादमिच्छति मदीक्षणवञ्चनाय ।

प्रत्यन्तरेक्षणमपि क्षणमेतदीय-

सादृश्यनिर्मितिविधौ विधिरप्यशक्तः ॥ १४ ॥

देवी—एसा मए तुज्झ समप्पिदा । भजसु णं चउसमुदुपुहवीए रत्तम् ।
(इति हस्ते नायिकां समर्पयति ।) (ख)

राजा—(गृहीत्वा ।) प्रसन्नं देव्या ।

देवी—अमच्च, युत्तं कदम् । (ग)

अमात्यः—किमुच्यते ।

वंशे यस्मिन्नजनि भवती मौक्तिकोत्सिक्तकान्तिः

कीर्तिर्यस्य च्छुरयति सुरक्षमाधरेन्द्रस्य वक्षः ।

चालुक्यानां वसुमति गृहे किं च तेषां वधूस्त्वं

यैर्निश्चिन्तः कलयति हरिः सागरे नाम शय्याम् ॥ १५ ॥

(क) आश्चर्यम् । प्रत्यक्षं सैवैषा । अहो माहात्म्यं कपटनाटकस्य ।

(ख) एषा मया तुभ्यं समर्पिता । भजैतच्चतुःसमुद्रपृथिव्या रत्नम् ।

(ग) अमात्य, युक्तं कृतम् ।

विदूषकः—संवृतो विवाहो । ता सोत्थिवाअणस्स अवसरो । (क)

देवी—(स्वगतम् ।) हदास, पेक्खिन्ससि विआहम् । (ख)

राजा—(स्वगतम् ।)

मदन कनकपुङ्खाः सन्त्वसंख्याः पृषत्काः

स्फुरतु विजयलक्ष्मीकर्मठं कार्मुकं ते ।

अपि च सहचराणां कापि संपच्चकार्तु

प्रियजनविरहाधेरेष जातो यदन्तः ॥ १६ ॥

अमात्यः—(आत्मगतम् ।) अवसरः प्रकाशनस्य । (प्रकाशम् ।) कः

कोऽत्र ।

(प्रविश्य ।)

प्रतीहारी—आणवेदु अमच्चो । (ग)

अमात्यः—देवीभागिनेयः कुमारः कौत्तुकेनानीत आसीन्मया स्वमन्दिरे बन्धुसंगतो न वेति जानीहि ।

प्रतीहारी—संपदं जेव्व मए हिण्डन्तो दिट्ठो । (इति निष्क्रान्ता ।) (घ)

देवी—(आत्मगतम् ।) हा, हदम्हि मन्दभाइणी । मए कधिदं जेव्व कैदवं त्ति पच्चक्खं सेव्व एसा त्ति । ता वच्चिदम्हि । किं कीरदि (इति धैर्यमवलम्बते ।) (ङ)

(प्रविश्य ।)

प्रतीहारी—गज्जणअरं जेतुं गअस्स रुच्चिकस्स सआसादो पहाणो वीरसिद्धो आअच्छदि । (च)

(क) संवृतो विवाहः । तत्स्वस्तिवायनस्यावसरः ।

(ख) हताश, प्रेक्षिष्यसे विवाहम् ।

(ग) आज्ञापयत्वामात्यः ।

(घ) सांप्रतमेव मया हिण्डन्ट्टः ।

(ङ) हा, हतासि मन्दभागिनी । मया कथितमेव कैतवमिति प्रत्यक्षं सैव एषेति । तद्वञ्चितासि । किं क्रियते ।

(च) गर्जननगरं जेतुं गतस्य रुच्चिकस्य सकाशात्प्रधानो वीरसिंह आगच्छति ।

अमात्यः—अविलम्बितं प्रवेशय ।

(प्रतिहारी निष्क्रम्य वीरसिंहेन सह प्रविशति ।)

वीरसिंहः—जयति देवः साम्राज्येन ।

अमात्यः—आसनम् ।

(प्रतिहारी आसनं दत्त्वा निष्क्रान्ता ।)

राजा—वीरसिंह, निवेदय वृत्तान्तम् ।

वीरसिंहः—यथा तावदितो निर्गत्य गर्जनाधिपतिबलस्यास्मद्गुलं
सिन्धो रोधसि मिलितम्, तथा देवाय निवेदितमेव । अनन्तरं महति
समरसंमर्दे

पांसूनां सूचिभेद्यः सकलमपि कुलक्षमाभृतां छादनेच्छा-

बद्धोत्साहैः प्रवाहैरसुषिरमभवद्ब्रह्मोमसीमान्तरालम् ।

द्वारश्रेणीनिवेशश्रियमथ धरणीमण्डलं वीर्ययाता

जातोर्वी तेऽनुवीर (?) विरचितविवरास्तत्र चाहो मुहूर्तम् ॥ १७ ॥

ततश्च ।

किं दोर्वीर्येण मौर्वीं विरचय धनुषि त्वामहं न प्रहर्ता

निःशङ्कस्त्वं रथस्थः प्रहर ननु यतः प्राक्प्रहारप्रियोऽहम् ।

वीराणामित्युदाराः सुचिरमुदचरन्नाककान्तानिकायैः

खिद्यत्कर्णा विमानप्रणिहितवदनैर्भावितास्तत्र वाचः ॥ १८ ॥

राजा—ततः ।

वीरसेनः—क्रमेण

नीरन्ध्रं रुन्धते स्म त्रुटितमिव तडिज्योतिषा व्योमरन्ध्रं

शस्त्राणि त्रासताम्यद्दिनकरतुरगश्रेणिदूरेक्षितानि ।

तीक्ष्णासिच्छिन्नमुह्यद्भटवरवरणारम्भसंभारभाजां

येन स्वःस्त्रैरिणीनामवतरणविधावप्यभून्नावकाशः ॥ १९ ॥

(देवी स्मयते ।)

विदूषकः—उत्कम्पितोऽसि । (क)

(क) उत्कम्पितोऽसि ।

राजा—ततः ।

वीरसेनः—

कबन्धस्कन्धेषु क्षवदतिघनस्त्यानरुधिर-

स्थिरारम्भं गुह्यावनिधरशिरःश्रेणिमभितः ।

पुरो दृष्ट्वा दृष्ट्वा सुरयुवतयः किंनरकुल-

क्षयाशङ्कतङ्कात्क्षुमितमनसः क्षिप्रमभवन् ॥ २० ॥

अपि च ।

गायन्तीषु सुराङ्गनासु मधुरं सौगन्ध्यवत्तन्मुख-

श्वासोल्लासिनि षट्पदावलिरवे वेणुध्वनिस्पर्धिनि ।

धीरं वैरिकबन्धताण्डवविधौ सङ्ग्रामरङ्गे लस-

त्सेनानां गजगर्जितेन मुरजध्वानानुकारो धृतः ॥ २१ ॥

राजा—ततश्च ।

वीरसेनः—तत्कृतं कर्म रुच्चिकेन येन विस्मिताः सुराः ।

राजा—ततश्च ।

वीरसेनः—

त्रातारं जगतां विलोलवलयश्रेणीकृतैकारवं

सोन्मादामरसुन्दरीभुजलतासंसक्तकण्ठग्रहम् ।

कृत्वा गर्जनकाधिराजमधुना त्वं भूरिरत्नाङ्कुर-

च्छायाविच्छुरिताम्बुराशिरशनादान्नः पृथिव्याः पतिः ॥ २२ ॥

(सर्वे मोदन्ते । विदूषको नृत्यति ।)

अमात्यः—किं ते भूयः प्रियमुपकरोमि ।

राजा—

दृष्टं देव्या किमपि भुवनाश्चर्यतत्त्वं महत्त्वं

लब्धा लक्ष्मीरिव मनसिजक्ष्माभुवः पक्षमलाक्षी ।

एकच्छत्रं समजनि महीमण्डलं तत्प्रियं मे

किं स्यादस्मात्परमपि वरं यत्तु याच्चे भवत्तः ॥ २३ ॥

स्थापीवस्तु—

ईलाभस्तसपस्तशास्त्राह्वनः साहित्यपाथोनिधि-

श्रीं डालोडभण्डितः श्रियतपः शृङ्गारिणीनां गिराव् ।

एकैकेन दिवसेन निमित्तमहाकाव्यादेरव्याहृत-

प्रागल्भ्यास्त्रितिविश्रुतः स्थिरपतिः पार्श्वे विदग्धः कविः ॥ १४ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

इति 'सुन्दरी'ऽङ्कः ।

अन्यकर्तुः प्रशक्तिः ।

भङ्गश्रीविहणोऽस्याः कविरकलुषवाः सिद्धयः साहसनां

सद्यः शिष्टोपकारत्रतपरस्फुरोः संमुखाः यस्य तास्ताः ।

अथे चन्द्राद्यैर्भैलेर्विरच्येववसतिर्वेवता सापि यत्नः

शब्दब्रह्माभ्यनुज्ञां सममुपनिपदां बाल्य एवादिदेश ॥ १ ॥

यन्मूलं फलानिधिः स अगणदलक्ष्मीकन्या मुनि-

यस्यैके कवयः पराशरसुतभायाः श्रुतिर्षं दधुः ।

सद्यो यः पथि कालिदासवचसां श्रीविहणः सोऽधुना

तिर्व्याजं कालेतः सहैव दुःसुमोक्षसेन कल्पद्रुमः ॥ २ ॥

विन्दुद्वन्द्वतरङ्गिताग्रसरणिः कर्ता शिरोविन्दुं

कर्मेति क्रमशिक्षितान्वयकथा ये केऽपि तेभ्यो नमः ।

थे तु अन्यसहस्रशाणकमणशुद्ध्यत्कलङ्कैर्गिरः-

सुल्लसैः कवयन्ति विहणकविस्तेष्वेव संनद्यति ॥ ३ ॥

सैहोदराः कुङ्कुमकेसराणां भवन्ति नूनं कविताविलासाः ।

न शारदादिशमपास्य दृष्टस्तेषां यदन्यत्र मया प्ररोहः ॥ ४ ॥

सैमातेयं कर्णसुन्दरी नाम नाटिका ।

१. 'सान्द्रैर्द्वन्द्वनिभिरनभिष्यक्तमर्जारनादा मौञ्जावन्धानप्रभृति वदने यस्य वाग्देव-
तासीत्' इति विक्रमाङ्कदेवचरितेऽपि (१८१८१) विहणकविरात्मानं वर्णयति स्म'
२. विक्रमाङ्कदेवचरितस्य प्रथमसर्गेऽप्ययं श्लोकः समुपलभ्यते. ३. आदर्शपुस्तके-
समाप्ता चेयं कर्णमुन्द' इत्येतावदेवास्ति.

